

B. K. MERCANTILE BANK LAW COLLEGE, PALANPUR
HANDOUTS
SUB: PRINCIPLES OF TAXATION LAW

કર કાયદાના સિદ્ધાંતો (PRINCIPLES OF TAXATION LAW)

પરિચય:

1. કરનો અર્થ
2. આપણે કર કેમ ચૂકવીએ છીએ / કર કેમ વસૂલવામાં આવે છે
3. કરના હેતુઓ
4. આવકવેરા ઇતિહાસ
5. કરના પ્રકાર
6. આવકવેરા કાયદાના સ્ત્રોત
7. કરની વસૂલાત અને વસૂલ કરવાની પદ્ધતિ
8. કર કાયદામાં ફેરફારો (Amendments)
9. કર આંકવાની પદ્ધતિ
10. સરકારની રચના
11. ઉપસંહાર

કર એટલે શું? / કરનો અર્થ

કર એ તે રકમ છે જે વ્યક્તિ પોતાની આવક અથવા ખરીદેલી વસ્તુઓ અને સેવાઓના મૂલ્યના આધારે સરકારને ચૂકવે છે.

કર એ અનૈચ્છિક ફી છે જે વ્યક્તિઓ અથવા કંપનીઓ પર સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવે છે, જેથી સરકાર પોતાની પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી શકે.

આ કરની આવક દેશની આર્થિક પ્રગતિ અને નાગરિકોના કલ્યાણ માટે વપરાય છે.

કર કાયદો અન્ય કાયદાઓ (જેમ કે કરાર કાયદો, હાનિ કાયદો, બંધારણ કાયદો વગેરે) જેટલો જ મહત્વનો છે, કારણ કે તે આપણા દૈનિક જીવન સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે.

અન્ય કાયદાઓ નાગરિકોને અધિકાર અને ફરજો આપે છે, પરંતુ કર કાયદો નાગરિકો પર ફરજ (દાવિત્વ) લાદે છે.

ભલે કોઈને કર ચૂકવવો ગમતો ન હોય, છતાં તે સૌના હિતમાં છે અને ભારતીય નાગરિક તરીકે સરકારને સમયાંતરે કર ચૂકવવો આપણી ફરજ છે.

આવકવેરો આજે દરેક દેશમાં સરકાર માટે આવકનો મહત્વપૂર્ણ સ્ત્રોત છે. ભારતમાં પણ કર સરકાર માટે મુખ્ય આવકનો સ્ત્રોત છે અને તે આવક, માલ અથવા સેવાઓ પર લગાવવામાં આવતો ફરજિયાત નાણાકીય વસુલો છે.

કર કેમ વસૂલવામાં આવે છે? / આપણે કર કેમ ચૂકવીએ છીએ?

સરકાર નાગરિકોને સુરક્ષા, માળખાકીય સુવિધાઓ, કાયદો અને વ્યવસ્થા, તેમજ વિવિધ જાહેર સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આ તમામ ખર્ચ પૂરો કરવા માટે સરકાર નાગરિકોમાંથી નાણાં એકત્ર કરે છે — જેને “કર” કહેવામાં આવે છે. તેથી, કર એ સરકાર માટે આવકનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે.

કર વસૂલવાનો હેતુ (Objectives of Taxation):

કર વસૂલવાનો મુખ્ય હેતુ સરકારના ખર્ચા પૂરા કરવાનો છે.

દેશ ચલાવવા માટે સરકારને નાણાંની જરૂર હોય છે અને આ નાણાં મેળવવાનો મુખ્ય રસ્તો કર વસૂલવો છે.

આવકવેરાનો ઇતિહાસ:

પ્રાચીન સમયથી:

ભારતમાં આવક પર કર વસૂલવાનો ઉલ્લેખ ‘મનુસ્મૃતિ’ અને ‘અર્થશાસ્ત્ર’ જેવી પ્રાચીન ગ્રંથોમાં મળે છે. મનુસ્મૃતિ અનુસાર રાજાએ કર વસૂલવો એ રીતે ગોઠવવો જોઈએ કે કરદાતાને તે કર ચૂકવવામાં તકલીફ ન પડે.

મુઘલ અને મારાઠા સમયમાં પણ કર વસૂલવામાં આવતો હતો.

તે સમયની કર પદ્ધતિ ગોઠવેલી ન હોવા છતાં, દરેક શાસક પોતાની હકુમત ચલાવવા માટે કર વસૂલતો હતો.

બ્રિટિશ શાસનકાળમાં:

ભારતમાં પ્રથમ વખત આવકવેરો ઈ.સ. 1860માં સર જેમ્સ વલ્સન દ્વારા લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો, 1857ની સૈનિક બળવાખોરીથી થયેલા નુકસાનને પૂરો કરવા માટે.

ઈ.સ. 1886માં અલગ “Income Tax Act” પસાર થયો.

ત્યાર બાદ ઈ.સ. 1918 અને પછી ઈ.સ. 1922માં નવા અધિનિયમો આવ્યા. 1922નું અધિનિયમ ઈ.સ. 1961-62ના મૂલ્યાંકન વર્ષ સુધી અમલમાં રહ્યું.

ઈ.સ. 1956માં કાયદા પંચને આવકવેરા કાયદો સમીક્ષવા માટે સોંપવામાં આવ્યો, જેણે ઈ.સ. 1958માં અહેવાલ રજૂ કર્યો.

પછી “Direct Taxes Administration Enquiry Committee” (અધ્યક્ષ શ્રી મહાવીર ત્યાગી)ની ભલામણોને આધારે આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 બનાવવામાં આવ્યો, જે ૧ એપ્રિલ 1962થી અમલમાં આવ્યો.

તે સમગ્ર ભારત પર લાગુ પડે છે, જેમાં જમ્મુ અને કાશ્મીરનો સમાવેશ થાય છે.

કરના પ્રકાર (Kinds of Taxes):

(A) સીધા કર (Direct Taxes):

* જે કર વ્યક્તિ સીધા સરકારને ચૂકવે છે.

* તેનો ભાર અન્ય વ્યક્તિ પર નાખી શકાતો નથી.

* “Impact” (તાત્કાલિક અસર) અને “Incidence” (અંતિમ ભાર) એક જ વ્યક્તિ પર પડે છે.

ઉદાહરણ: આવકવેરો – વ્યક્તિની આવક અને વચના આધારે આવકવેરો ચૂકવવો ફરજિયાત છે અને દર વર્ષે આવકવેરા રિટર્ન (ITR) ભરવી પડે છે.

(B) પરોક્ષ કર (Indirect Taxes):

- * જે કર વ્યક્તિ પરોક્ષ રીતે ચૂકવે છે.
- * કરદાતા તે કરનો ભાર અન્ય વ્યક્તિ પર મૂકી શકે છે.
- * એટલે કે “Impact” અને “Incidence” બે અલગ વ્યક્તિઓ પર પડે છે.

ઉદાહરણ: સેવા કર, કસ્ટમ ડ્યૂટી, એક્સાઈઝ ડ્યૂટી, મનોરંજન કર વગેરે.

આવકવેરા કાયદાના સ્ત્રોત (Sources of Income Tax Law):

- A. આવકવેરા અધિનિયમ, 1961: આવકવેરા સંબંધિત મુખ્ય જોગવાઈઓ સમાવે છે.
- B. આવકવેરા નિયમો, 1962: કેબ્રિય સીધા કર બોર્ડ (CBDT) દ્વારા ઘડવામાં આવ્યા છે.
- C. વાર્ષિક નાણાં અધિનિયમ (Finance Act): દર વર્ષે કર કાયદામાં સુધારાઓ કરવામાં આવે છે.
- D. CBDT દ્વારા પરિપત્રો અને સ્પષ્ટીકરણો: આ સૂચનાઓ આવકવેરા અધિકારીઓ માટે બાંધકામરૂપ છે.
- E. ન્યાયિક નિર્ણયો: સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયો કાયદા સમાન છે; હાઈકોર્ટના નિર્ણયો સંબંધિત હકુમતમાં લાગુ પડે છે.

કર લગાવવો અને વસૂલવો (Levy & Collection of Tax):

ભારતનું બંધારણ સર્વોચ્ચ કાયદો છે.

બંધારણના કલમ 265 થી 289 સુધી કર સંબંધિત જોગવાઈઓ આપવામાં આવી છે.

કલમ 265: “કોઈ કર કાયદાના અધિકાર વિના વસૂલવામાં નહીં આવે.”

કલમ 246: કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે કર લગાવવાના અધિકારો વિભાજિત કરે છે (તાલિકા-૭ અનુસાર).

હાલમાં GST** (વસ્તુ અને સેવા કર) કલમ 246A મુજબ એક્સાઈઝ, વેટ વગેરેના સ્થાને લાગુ થયો છે.

આવકવેરો કેન્દ્રનો વિષય હોવાથી તે સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવે છે.

કર કાયદામાં ફેરફારો (Amendments):

દર વર્ષે “નાણાં અધિનિયમ (Finance Act)” દ્વારા કર કાયદામાં ફેરફારો કરવામાં આવે છે.

દર વર્ષે નાણાં મંત્રી સંસદમાં “બજેટ” રજૂ કરે છે જેમાં “Finance Bill” દ્વારા વિવિધ સુધારાઓની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

સંસદના બંને ગૃહોમાં મંજૂરી અને રાષ્ટ્રપતિની સહી પછી તે “Finance Act” બને છે.

કર આંકવાની પદ્ધતિ (Methods of Assessing Tax):

(A) Step System:

જૂની પદ્ધતિ, જેમાં આવકવેરો એક જ દરે કુલ આવક પર વસૂલવામાં આવતો.

(B) Slab System:

આધુનિક અને પ્રગતિશીલ પદ્ધતિ, જેમાં કુલ આવક અલગ-અલગ “સ્લેબ” (સ્તર)માં વહેંચવામાં આવે છે અને દરેક સ્તર પર અલગ દરે કર વસૂલવામાં આવે છે.

સરકારી રચના (Government Structure):

કેન્દ્ર સરકાર – નાણાં મંત્રાલય

આવક વિભાગ (Department of Revenue):

CBDT: આવકવેરા વહીવટ માટે જવાબદાર

CBIC:GST અને કસ્ટમ ડ્યૂટીના વહીવટ માટે જવાબદાર

આવકવેરા વિભાગ આવકવેરા નિયમો, 1962 મુજબ કાર્ય કરે છે.

ઉપસંહાર (Conclusion):

કર વસૂલવાની પરંપરા પ્રાચીન સમયથી ચાલી આવી છે — રાજાશાહી સમયથી લઈને બ્રિટિશ શાસન સુધી.

કર કાયદો લોકોના જીવન સાથે જોડાયેલો છે.

તેથી, આવકવેરા અધિનિયમનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે જેથી કર સંબંધિત જોગવાઈઓને યોગ્ય રીતે સમજાય.

અહીં તમારા PowerPoint ***“PRINCIPLES OF TAXATION LAW ppt 3”***નું ***પૂર્ણ ટેક્સ્ટ + ગુજરાતી અનુવાદ*** બંને આપવામાં આવે છે □

વ્યાખ્યાઓ :

INTRODUCTION / પરિચય

દરેક અધિનિયમ (Act) અથવા કોડ (Code)માં **વ્યાખ્યા કલમ (Definition Clause)** હોય છે.

આ કલમ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે તેમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા શબ્દો અથવા ટર્મનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે.

જો વ્યક્તિને અધિનિયમમાં વપરાયેલા શબ્દોનો અર્થ ખબર હોય, તો કાયદો સમજી લેવો સરળ બને છે.

આવકવેરા અધિનિયમમાં કેટલાક એવા શબ્દો છે, જેઓની સ્પષ્ટતા જરૂરી છે.

અધિનિયમની કલમ 2 અને 3 હેઠળ વિવિધ શબ્દોની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે — કેટલીક સમાવેશક (Inclusive) અને કેટલીક સંપૂર્ણ (Exhaustive) પ્રકારની છે.

Types of Definitions / વ્યાખ્યાના પ્રકાર

A] Inclusive (Includes): “Includes” શબ્દ વપરાય છે, જે અર્થને વિસ્તારે છે.

B] Exhaustive (Means): “Means” શબ્દ વપરાય છે, જેનો અર્થ ચોક્કસ મર્યાદામાં રાખે છે.

C] Both (Means and Includes): બંનેનો ઉપયોગ થાય છે, એટલે અર્થ પણ વ્યાપક અને ચોક્કસ બને છે.

ઉદાહરણ:

P. Kasilingam v/s P.S.G. College of Technology (1995) કેસમાં નક્કી કરાયું કે —

“Means” શબ્દ વપરાય ત્યારે તે કડક અને ચોક્કસ વ્યાખ્યા છે.

“Includes” શબ્દ વપરાય ત્યારે તે શબ્દનો અર્થ વિસ્તૃત થાય છે.

“Means and Includes” વપરાય ત્યારે તે સંપૂર્ણ (exhaustive) અર્થ આપે છે.

Objective of Definition Clause / વ્યાખ્યા કલમનો હેતુ

* કાયદામાં વપરાયેલા શબ્દોનો અર્થ સમજી શકાય તે માટે.

* વ્યાખ્યા કલમ એક પ્રકારની કાનૂની શબ્દકોશ (Statutory Dictionary) તરીકે કાર્ય કરે છે.

DEFINITIONS / વ્યાખ્યાઓ

A) Income Tax / આવકવેરો

આવકવેરો એ તે કર છે જે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા દર નાણાકીય વર્ષ માટે આવકદાતા (assessee)ની કુલ કરપાત્ર આવક પર વસૂલવામાં આવે છે.

આવકવેરો વ્યક્તિઓ અથવા સંસ્થાઓ તેમની આવકના સ્તર મુજબ ચૂકવે છે.

અર્થાત્ આવકવેરો એ આવક પર લાગતો કર

B) Income / આવક

આવકવેરા અધિનિયમમાં આવકની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા નથી, પરંતુ કલમ 2(24) હેઠળ આપેલી વ્યાખ્યા સમાવેશક (Inclusive) છે.

સરળ શબ્દોમાં, આવક એટલે — કોઈ નિશ્ચિત સ્ત્રોતમાંથી નિયમિત રીતે મળતી રકમ.

કલમ 2(24) મુજબ આવકમાં સમાવેશ થાય છે:

a) વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક નફો અને લાભ

b) ડિવિડેન્ડ — ભારતીય કંપનીઓ પાસેથી પ્રાપ્ત ડિવિડેન્ડ આવક નિવાસી માટે કરમુક્ત છે

c) દાન — ધાર્મિક અથવા ચેરિટેબલ હેતુ માટે મળેલી રકમ

d) પગારરૂપે મળેલા લાભો (Perquisites)

e) ભથ્થાં — જેમ કે મહેનતાણું ભથ્થું, મોંઘવારી ભથ્થું વગેરે

ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા:

1. ગેરકાયદેસર આવક પણ કરપાત્ર છે.
2. આવક રોકડ કે વસ્તુ સ્વરૂપે હોઈ શકે છે.
3. એક જ આવક પર બે વાર કર લગાવી શકાતો નથી.
4. વેસ્ટિંગ એસેટ પરથી મળેલી રોયલ્ટી પણ આવક ગણાય છે.

Case: Graham v/s Green— ખોવાયેલ વસ્તુ મળી જાય તેના બદલામાં મળેલો ઇનામ કરપાત્ર નથી.

C) આવકદાતા Assessee [Sec. 2(7)]**

આવકદાતા એટલે એવી વ્યક્તિ કે જે પર કોઈ કર, દંડ, વ્યાજ વગેરે ચૂકવવાનું બાકી હોય.

આમાં સમાવેશ થાય છે:

- a) એવી વ્યક્તિ જેના વિરુદ્ધ આવકનું મૂલ્યાંકન (Assessment) માટે કાર્યવાહી શરૂ થઈ હોય.
- b) એવી વ્યક્તિ જે લવાદી તરીકે માન્ય ગણાય (જેમ કે ટ્રસ્ટી).
- c) એવી વ્યક્તિ જે કર કાપવામાં અથવા જમા કરવામાં નિષ્ફળ રહે (Assessee in Default).

અર્થાત્: આવકદાતા એ વ્યક્તિ છે જે સરકારને કર ચૂકવે છે.

D) Assessment / મૂલ્યાંકન

મૂલ્યાંકન એ એવી પ્રક્રિયા છે જેમાં કર અધિકારી લવાદીની આવકની સાચી ગણતરી કરે છે.

આ પ્રક્રિયામાં લવાદી દ્વારા આપવામાં આવેલા રિટર્નની ચકાસણી થાય છે.

E) Assessment Year / મૂલ્યાંકન વર્ષ [Sec. 2(9)]

મૂલ્યાંકન વર્ષ એ 12 મહિનાનો સમયગાળો છે — 1 એપ્રિલથી 31 માર્ચ સુધી

આ વર્ષે પાછલા વર્ષ (Previous Year)ની આવકનું મૂલ્યાંકન થાય છે.

F) Previous Year / પૂર્વ વર્ષ

પૂર્વ વર્ષ એટલે તે વર્ષ જેમાંથી આવક મેળવી હોય.

ઉદાહરણ:

Previous Year: 2019–2020 → (01/04/2019 થી 31/03/2020)

Assessment Year: 2020–2021 → (01/04/2020 થી 31/03/2021)

G) Person / વ્યક્તિ [Sec. 2(31)]

વ્યક્તિનો અર્થ સામાન્ય રીતે માનવી થાય છે, પણ આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળ તેનો અર્થ વિશાળ છે.

“Person”માં સમાવેશ થાય છે:

- a) વ્યક્તિ (Individual)
- b) હિંદુ અવિભાજિત કુટુંબ (HUF)
- c) કંપની (Company)
- d) ફર્મ (Partnership / LLP)
- e) વ્યક્તિઓનો સમૂહ (AOP / BOI)
- f) સ્થાનિક સત્તા (Local Authority)
- g) કૃત્રિમ વ્યક્તિ (Artificial Person – દેવતા, યુનિવર્સિટી વગેરે)

Case: CIT v/s Indra Balkrishna — AOP એટલે એવા લોકોનો સમૂહ જે આવક અથવા નફા માટે જોડાય છે.

H) Agricultural Income / કૃષિ આવક

કૃષિ આવક કરમુક્ત છે.

ભારતના બંધારણ અનુસાર કેન્દ્ર સરકારને કૃષિ આવક પર કર લગાવવાનો અધિકાર નથી — આ અધિકાર રાજ્ય સરકારને છે.

કૃષિ આવકનો અર્થ:

ભારતમાં આવેલી જમીન પરથી અને કૃષિ હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલી જમીન પરથી મળેલી આવક.

Case: CIT v/s Raja Benoy Kumar Suhas Roy —

જો જમીન પર ખેડાણ, વાવેતર, માનવીય શ્રમ ન થાય, તો તે આવક કૃષિ આવક ગણાતી નથી.

કલમ 2(1A) મુજબ કૃષિ આવકમાં સમાવેશ થાય છે:

1. કૃષિ હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલી જમીન પરથી મળેલા ભાડા અથવા આવક.
2. કૃષિ પ્રક્રિયા દ્વારા મળેલી આવક.
3. કૃષિ માટે જરૂરી ઈમારત (ફાર્મહાઉસ) પરથી મળેલી આવક.

ઉદાહરણ

નર્સરીની આવક

યા બગીચાને થયેલા નુકસાન માટે મળેલી વીમાની રકમ

કૃષિ આવકમાં ન આવતી આવક:

- * દૂધ ઉદ્યોગ, પોલ્ટ્રી, માખીપાલન
- * સમુદ્ર કિનારે મીઠું ઉત્પાદન

* કૃષિ જમીન પર ફિલ્મ શૂટિંગની આવક

I) Gross Total Income / કુલ આવક

કુલ આવક એટલે પાંચેય હેડ હેઠળની કરપાત્ર આવકનું કુલ માપ — કોઈ કપાત (deduction) પહેલાં.

Gross Total Income = પગાર + ઘર મિલકત + વ્યવસાય/વ્યવસાયિક + મૂડી લાભ + અન્ય સ્ત્રોત

J) Total Income / કુલ કરપાત્ર આવક

કુલ આવક એટલે એવી આવક જેના પર વ્યક્તિએ કર ચૂકવવો હોય.

કલમ 2(45) મુજબ — કુલ આવકમાં કલમ 5 મુજબની આવકનો સમાવેશ થાય છે.

Residential Status / રહેણાંકનો દરરજો

કરદાતા ની આવકની ગણતરી તેની નિવાસી સ્થિતિ પર આધારિત છે.

નિવાસી કેટેગરી:

- * Resident (નિવાસી)
- * Not Ordinarily Resident (અસામાન્ય નિવાસી)
- * Non-Resident (અનિવાસી)

કલમ 6(1):

વ્યક્તિ ભારતમાં 182 દિવસ કે વધુ સમયગાળા માટે રહી હોય તો તે નિવાસી ગણાય.

અપવાદ:

જે ભારતીય નાગરિક નોકરી માટે વિદેશ ગયો હોય અથવા નૌકાના ફૂ સભ્ય તરીકે ગયો હોય — તો બીજો નિયમ લાગુ નહીં પડે.

ભારતીય મૂળના લોકો જે માત્ર મુલાકાત માટે આવે છે — એ પણ નિવાસી ગણાશે નહીં જો પ્રથમ શરત પૂરી ન થાય.

Ordinary Resident માટે વધારાની શરતો:

1. છેલ્લા 10 વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા 2 વર્ષ નિવાસી હોવો જોઈએ.
2. છેલ્લા 7 વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા 730 દિવસ ભારતમાં રહેલો હોવો જોઈએ.

મહત્વપૂર્ણ વિધાન (Finance Act, 2020) — ખાસ નિયમ

ભારતીય નાગરિક અથવા ભારતીય મૂળનો વ્યક્તિ (PIO) જો અગાઉના વર્ષમાં ભારતીય સ્ત્રોતમાંથી આવક 15,00,000થી વધુ કમાય અને તે કોઈ પણ અન્ય દેશમાં ટેક્સ માટે જવાબદાર ન હોય તો એ વ્યક્તિ દેશની નાગરિક હોવાની દૃષ્ટિએ 'નવીવાસી' (deemed resident) ગણાશે અને સામાન્ય રીતે RNR તરીકે વર્ગીકૃત થાય છે. આ સિદ્ધાંત માટે કેટલાક પરિસ્થિતિઓમાં 60 દિવસની જગ્યાએ 120 દિવસનો વસુલાનો નિયમ લાગુ પડ્યો છે.

Residential Status of HUF / HUFની નિવાસી સ્થિતિ

જો HUFનું સંચાલન સંપૂર્ણપણે ભારતની બહાર થાય છે — તો તે Non-Resident ગણાશે.
જો એવું નથી, તો તે Resident ગણાશે.

જો HUFનો મેનેજર છેલ્લા 10 વર્ષમાંથી 2 વર્ષ Non-Resident રહ્યો હોય અથવા છેલ્લા 7 વર્ષમાં 729 દિવસથી ઓછો સમય ભારતમાં રહ્યો હોય — તો HUF Not Ordinarily Resident ગણાશે.

Residential Status of Company / કંપનીની નિવાસી સ્થિતિ

કલમ 6(3) મુજબ — કંપની Resident ગણાશે જો:

1. તે ભારતીય કંપની હોય, અથવા
2. તેનું નિયંત્રણ અને સંચાલન સંપૂર્ણપણે ભારતમાં હોય.

જો બંને શરતો પૂરી ન થાય — કંપની Non-Resident ગણાશે.

Residential Status of Firm or AOP / ફર્મ અથવા AOPની સ્થિતિ

જો ફર્મ અથવા AOPનું સંચાલન સંપૂર્ણપણે ભારતની બહાર હોય — તો Non-Resident, અન્યથા Resident ગણાશે.

Conclusion / ઉપસંહાર

નાગરિકત્વ, જન્મસ્થળ અથવા વતન કરચુકવણી માટે નિર્ણાયક નથી.

ભારતીય નાગરિક પણ Non-Resident બની શકે છે, અને વિદેશી નાગરિક પણ Resident બની શકે છે જો તે ભારતમાં રહેલો હોય.

નિવાસી વ્યક્તિની સમગ્ર વિશ્વની આવક (ભારતની તેમજ વિદેશની) ભારતમાં કરપાત્ર ગણાય છે.

દર વર્ષે નિવાસી સ્થિતિ બદલાઈ શકે છે — એટલે વ્યક્તિ એક વર્ષ નિવાસી હોઈ શકે છે અને બીજા વર્ષે ન હોઈ શકે.

Heads of Income (આવકના શીર્ષકો)

ભારતના આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 મુજબ વ્યક્તિની કુલ આવક (Total Income)ને પાંચ અલગ અલગ શીર્ષકો હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.
આ વર્ગીકરણ કલમ 14 (Section 14) હેઠળ કરવામાં આવ્યું છે.

1. Income from Salary (પગારની આવક):

□ આ શીર્ષક હેઠળ નોકરીદાતા (employer) પાસેથી નોકરીના બદલામાં કર્મચારીને મળતી તમામ આવક આવરી લેવાય છે.

ઉદાહરણ: પગાર, ભથ્થા (HRA, DA), બોનસ, કમિશન, પેન્શન, ગ્રેયુટી, perquisites (લાભ સ્વરૂપે મળેલી સુવિધા) વગેરે.

મુખ્ય કલમો: Section 15 to 17

2. Income from House Property (ઘર મિલકતની આવક):

આ શીર્ષક હેઠળ એવી મિલકત (મકાન)ની આવક આવરી લેવાય છે જે કરદાતા પોતાના માલિકીના હકથી ભાડે આપતો હોય અથવા ઉપયોગમાં લેતો હોય.

મુખ્ય રીતે: ભાડે આપેલી મિલકત પરથી મળતી ભાડાની આવક.

મુખ્ય કલમો: Section 22 to 27

મુક્તિ: એક “self-occupied property” પર કર મુક્ત હોઈ શકે છે.

3 Profits and Gains of Business or Profession (વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક આવક):

□ વ્યક્તિ કે સંસ્થા પોતાના વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓમાંથી કમાયેલી આવક.

ઉદાહરણ: વેપારનો નફો, ફી, કમિશન, પ્રોફેશનલ ઇન્કમ (વકીલ, ડૉક્ટર, એકાઉન્ટન્ટ) વગેરે.

મુખ્ય કલમો: Section 28 to 44

4 Capital Gains (મૂડી નફો):

□ કોઈ મૂડી સંપત્તિ (Capital Asset) — જેમ કે જમીન, ઇમારત, શેર, સિક્યુરિટીઝ — વેચીને જે નફો થાય તેને “મૂડી નફો” કહેવાય છે.

પ્રકાર:

* Short Term Capital Gain (અલ્પકાલીન) — 36 મહિના કરતાં ઓછી માલિકી

* Long Term Capital Gain (દીર્ઘકાલીન) — 36 મહિના કરતાં વધુ માલિકી

મુખ્ય કલમો: Section 45 to 55

5 Income from Other Sources (અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી આવક):

□ ઉપરના ચાર શીર્ષકોમાં આવરી ન લેવાયેલી અન્ય તમામ આવકો આ હેડ હેઠળ આવે છે.

ઉદાહરણ: વ્યાજ, ડિવિડેન્ડ, લોટરી, ઘોડાદોડ, ભેટની આવક, રોયલ્ટી વગેરે.

મુખ્ય કલમો: Section 56 to 59

પગારની આવક

પ્રસ્તાવના:

આવકવેરા વિભાગ હેઠળ “પગાર” એક મહત્વપૂર્ણ હેડ છે. પગારની આવકને સમજૂતી માટે મુખ્ય કાયદાકીય ધોરણો અને વ્યાખ્યાઓને સમજી લેવી જરૂરી. નીચે પગારની આવકને દરેક પાસેથી વિગતે સમજાવવામાં આવશે.

1. પગાર એટલે શું?

સામાન્ય રીતે પગાર એટલે તે બધાં પરિભાવ અને ચૂકવણીઓ જેઓ નોકરીદાતા (employer) અંતર્ગત કર્મચારી (employee)ને કામ ના બદલામાં મળે છે— પગાર, વ્યાજ, કમિશન, ભથ્થા, બોનસ, પેરિક્વિઝીટ્સ (perquisites), પેઇડ લીવ નંબર, વેતન જેવા ઘટકો સામેલ થાય છે.

* કાયદાકીય દ્રષ્ટિએ: પગારમાં વિચારતાં “periodical payments” અને રોજગાર/સેવા સંબંધિત લાભો સમાવિષ્ટ ગણાય છે.

2. પગારનાં મુખ્ય ઘટકો (Components of Salary)

1. બેઝિક પગાર (Basic Pay)** – રોજિંદા વેતન/મૂળ પસંદગીત પગાર.

2. ડિયરન્સ અધાર (Dearness Allowance - DA) – જો તે પગારના ભાગ તરીકે પાડવામાં આવે તો કરપાત્ર ગણાય.

3. અન્ય ભથ્થા (Allowances) – જેમ કે HRA (House Rent Allowance), Conveyance, Special Allowance, City Compensatory Allowance, Washing Allowance વગેરે. કેટલાક Allowances સંપૂર્ણ ટેક્સેબલ હોય છે; કેટલાક પ્રોવિડન્ટ ફંડ નિયમ મુજબ ભેગા હોય તો ભાગે મુક્ત હોય શકે છે.

4. બોનસ, પ્રોફિટ શેર અને કમિશન – સામાન્ય રીતે ટેક્સેબલ.

5. પેરિક્વિઝીટ્સ (Perquisites / Benefits-in-kind) – જેમ કે તેમનો કારેકચ ટેકાનો ઉપયોગ, ભાડાનું મળેલું ઘર (rent-free accommodation), કોર્ટેજિયનલ લોન, મફત ફૂડ વગેરે. કલમ 17માં perquisitesની વ્યાખ્યા અને valuationના નિયમો આપવામાં આવ્યા છે.

6. મનફા બદલે પગાર (Profit in lieu of Salary) – નોકરી છૂટતા મળતી રકમ, સર્વિસ પૂરા થવા ઉપર આપેલી રકમ અથવા જમા કે ચૂકવવામાં આવી હતી તે પ્રકારની રકમો (example: compensation for termination) — કલમ 17(3) હેઠળ આવકમાં ગણી લેવાય છે.

7. પેન્શન અને વૃદ્ધાપેન લાભો (Retirement benefits)– જેમ કે ગ્રેયુટી, પેન્શન, પ્રોવિડન્ટ ફંડની કર્મચારી/નિયોક્તા કન્ટ્રિબ્યુશન (tax treatment વિશિષ્ટ છે). કેટલાક retirement benefits કાયદાકીય રીતે સંપૂર્ણ/આંશિક રૂપમાં મુક્ત હોય શકે છે (સીમિત મર્યાદામાં).

3. perquisites (પ્રતિક્ષિતીદસ) — પ્રકાર અને મૂલ્યાંકન

પ્રકાર: વિવિધ પ્રકારના perquisites હોય છે — ગૃહ-પ્રદાયન (rent-free accommodation), concessional loan, નવસર્જિત વાહન/ડ્રાઇવર, free medical facility, interest-free loan વગેરે.

મૂલ્યાંકનનું સિદ્ધાંત: perquisites ની કિંમતને કાયદા મુજબ મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે (કેટલાક પર market value, કેટલાક પર employer ખર્ચ/મુદ્રિત ફોર્મ્યુલા). મોટા ભાગના perquisites માટે અલગ નિયમો અને નિયમિત મૂલ્યાંકન છે — જેથી તેમાંનો ટેક્સ આધારિત આંકડો નક્કી થાય.

ટિપ્પણી: perquisite ને સ્વરૂપે મળતી વસ્તુઓને પણ આવક ગણવામાં આવે છે (cash કે kind બંને).

4. મુક્તિ અને અધિવ્યાખ્યા (Allowances — exemptions)

કેટલાંક Allowances પર સહીદ શરતો સાથે ભાગી મુક્તિ આપવામાં આવે છે. મુખ્ય ઉદાહરણો:

* House Rent Allowance (HRA): HRA માટે રૂલ મુજબ પક્ષે કેટલી રકમ મુક્ત થશે તેનો ગણતી ફોર્મ્યુલા છે (સામાન્ય રીતે ઓગળીને લેતા ત્રણ પૈકી ઓછામાં ઓછું). સામાન્ય શબ્દોમાં: (a) વાસ્તવિક HRA પ્રાપ્તની રકમ, (b) ભાડા પેટે ચૂકવેલી રકમ – 10% (સફાઈ: “સેલેરી” ની વ્યાખ્યા હેઠળ), (c) શહેર/મેટ્રો હેઠળ salary નો ચોક્કસ ટકા (મેટ્રોમાં વધારે ટકા). વધુ સ્પષ્ટ ગણતરી કાયદાકીય નિયમો પ્રમાણે થાય છે.

Leave Travel Concession (LTC): નિશ્ચિત શરતો અને નિયમોના આધારે પ્રવાસ ખર્ચ પર મુક્તિ મળે છે (ફક્ત દેશની અંદર મુસાફરી અને નિયમ મુજબ સબમિટીંગ ઇન્વોઇસ એટલી જ કરતી શરતો).

અન્ય Allowances: જેવા કે children education allowance, house repair allowance, conveyance ઈ. — કયા- Allowance પર કેટલો છૂટો છે તે કાયદાના નિયમો અનુસાર નિર્ધારિત.

5. પગારમાંથી કપાત (Deductions applicable to salary)

પગાર માટે ખાસ કલોઝ થકી કેટલીક કપાતો મંજૂર છે (ઉદાહરણરૂપે):

Standard Deduction** (સામાન્ય—વર્ગ) — કર્મચારી માટે નિર્ધારિત એક ફ્લેટ રકમ deduction તરીકે માન્ય છે.

Professional Tax— રાજ્ય તરફથી વસૂલાત થતો professional tax ગણી શકાય છે (જે કાયદાકીય રીતે માન્ય હોય તો).

Entertainment Allowance— સામાન્ય રીતે સરકારી કર્મચારીઓ માટે વિશેષ રીતે entertainment allowance માટે deductionની વ્યવસ્થા હોય છે.

ઉપરોક્ત deduction કેટલાય નિયમો અને મર્યાદાઓ હેઠળ જ માન્ય હોય છે.

6. નફો-બદલે પગાર (Profit in lieu of salary) — શું આવકમાં આવે છે?

નોકરી છોડવા ઉપર મળતી ભરતી રકમ અથવા બોનસ જે નોકરી સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે, તેને “profit in lieu of salary” માનવામાં આવે છે અને તે પગાર તરીકે taxable છે.

*આ પ્રકારની રકમો માટે ઘણીવાર tax relief (અથવા સેક્શન 89 મુજબ arrears relief) લાગુ પડે છે જેથી અણેક વર્ષ માટે મળેલી રકમો પર અંકડાકીય ભાર ઘટે.

7. નિવૃત્તિ લાભો (Retirement benefits)

Provident Fund (PF): કર્મચારી- યોગદાન પર ભિન્ન પ્રકારના નિયમ લાગુ પડે છે — કેટલાક employer contribution approved PF પર મુક્ત હોવાનું ધોરણ છે, પરંતુ અપૂર્ણ ફંડ અથવા interest પર taxable માપદંડ અલગ હોઈ શકે છે.

Gratuity: કાર્યકાળ પૂર્ણ થતાં મળતી ગ્રેયુટી પર ખાસ જૂથ અપવાદો હેઠળ મર્યાદિત રકમ મુક્ત હોઈ શકે છે.

*Leave Encashment: આરોગ્ય અને સેવા પૂરી થવા પર મળતું leave encashment પણ કાયદાકીય મર્યાદાઓ હેઠળ કરમુક્ત/અંશે મુક્ત હોઈ શકે છે.

નિયમો અને મર્યાદાઓ — કાયદાકીય કલમોમાં નિર્દિષ્ટ છે અને વિવિધ પરિસ્થિતિઓ માટે ભિન્ન હોઈ શકે છે.

8. પગારની આવક ગણવાની પ્રક્રિયા — (Computation steps)

1. Gross Salary / કુલ પગાર: બેઝિક + તમામ Allowances + perquisites (taxable value) + bonuses + commission + profit in lieu of salary.
2. Minus exempt allowances: જેમ કે HRA exemption, LTC (નિયમિત શરતો હેઠળ), વગેરે.
3. Result = Salary after exempt allowances.
4. Minus deductions under Section 16 (standard deduction, professional tax, અને શરતો હેઠળના અન્ય deduction).
5. Result = Taxable Salary (આવક પર ટેક્સ લાગશે).

9. સંક્ષિપ્ત સમાપ્તિ (Conclusion)

પગારની આવક આકૃતિમાં બહુવિધ તત્વો હોય છે — રૂપક, દૈનિક વેતન, ભથ્થા, લાભ-સ્વરૂપ (perquisites), નિવૃત્તિ લાભ વગેરે. દરેક તત્વ માટે કાયદાકીય મૂલ્યાંકન અને મુક્તિઓ/ડિડક્શન માટે અલગ નિયમ છે. આવકની ચકાસણી કરતી વખતે પહેલું પગલું — કયા ઘટકો ગણે છીએ અને કયા મુક્ત છે તે સ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત કરવું; પછી શરતો મુજબ exemptions અને deductions લગાવીને taxable salary કાઢવી.

મકાન મિલકતમાંથી થતી આવક

પરિચય (Introduction):

ભારતના આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 મુજબ વ્યક્તિની આવક પાંચ મુખ્ય શીર્ષકોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. તેમાંથી એક શીર્ષક છે “Income from House Property” એટલે કે મકાન મિલકતમાંથી થતી આવક.

આ પ્રકારની આવક તે મિલકત પરથી મળે છે જેની માલિકી કરદાતાની હોય અને જે મિલકત ભાડે આપવામાં આવી હોય અથવા સ્વ-રહેણાંક માટે વપરાય.

મકાન મિલકતની આવકની શરતો (Conditions):

કોઈ આવક “મકાન મિલકતની આવક” તરીકે ગણાય તે માટે નીચેની ત્રણ શરતો પૂરી થવી આવશ્યક છે:

1. મિલકત મકાન હોવી જોઈએ (Building or land appurtenant thereto).
— તેમાં રહેણાંક ઘર, દુકાન, ઓફિસ, ગોડાઉન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
2. કરદાતા તેનો માલિક હોવો જોઈએ.
— કાયદાકીય માલિક કે જેણે મિલકતનો હક ધરાવે છે.
3. મિલકત ભાડે અપાયેલી અથવા ઉપયોગમાં લેવાયેલી હોવી જોઈએ.
— એટલે કે, તે મિલકત નોકરી, વ્યવસાય અથવા ધંધામાં વપરાતી ન હોવી જોઈએ.

જો મિલકત ધંધામાં વપરાય છે, તો તે આવક “Profits and Gains of Business or Profession” હેઠળ ગણાય છે, House Property હેઠળ નહીં.

“Annual Value” (વાર્ષિક મૂલ્ય) – વ્યાખ્યા:

કલમ 23 (Section 23) મુજબ —

“Annual Value” એટલે મિલકતના સંભવિત વાર્ષિક ભાડા (Potential Rent) જે મિલકત માલિકને મળી શકે અથવા મળવું જોઈએ.

સરળ શબ્દોમાં:

મકાનની વાર્ષિક આવક એ છે કે મિલકત જો ભાડે આપવામાં આવે તો તેનાથી વર્ષ દરમિયાન મળનારી અથવા મળવાની યોગ્ય રકમ.

વાર્ષિક આવક નક્કી કરવાની પદ્ધતિ (Determination of Annual Value):

A) ભાડે આપેલી મિલકત માટે (Let-Out Property):

જો મકાન ભાડે અપાયેલું હોય, તો વાર્ષિક મૂલ્ય (Gross Annual Value – GAV) નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવે છે:

1. અપેક્ષિત ભાડું (Expected Rent):

એ રકમ જે મિલકતથી યોગ્ય રીતે મળી શકે, તે નીચે મુજબની બે રકમોમાંથી વધુ હોય:

Municipal Value (મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા નક્કી કરેલી કિંમત)

Fair Rent (બજારમાં મળતું સામાન્ય ભાડું)

2. Standard Rent (જો લાગુ પડે):

જો મિલકત “Rent Control Act” હેઠળ આવે છે, તો અપેક્ષિત ભાડું Standard Rent કરતાં વધારે ન હોઈ શકે.

3. Actual Rent Received or Receivable:

જો મળેલું ભાડું અપેક્ષિત ભાડા કરતાં વધારે હોય, તો Actual Rent ગણાય;

જો ઓછું હોય, તો Expected Rent ગણાય.

તે મુજબ:

Gross Annual Value (GAV) = Higher of (Expected Rent or Actual Rent received)

4. Less: Municipal Taxes (જો માલિકે ચૂકવી હોય)

→ Net Annual Value (NAV) મળે છે.

B) સ્વ-રહેણાંક મકાન (Self-occupied Property):

જો મિલકત માલિકે પોતે રહેવા માટે ઉપયોગમાં લીધી હોય, તો એમાંથી કોઈ ભાડા આવક થતી નથી. તેથી વાર્ષિક મૂલ્ય “શૂન્ય” (Nil) માનવામાં આવે છે.

પરંતુ, જો તે મિલકત પર ગૃહલોન હોય, તો વ્યાજની કપાત (Interest Deduction) મંજૂર હોય છે.

મકાનની આવકની ગણતરી (Computation of Income from House Property):

Step-wise Formula:

વિગત	સમજણ
1 Gross Annual Value (GAV)	ભાડે આપેલી મિલકતની સંભવિત વાર્ષિક આવક
2 (-) Municipal Taxes	જો માલિકે ચૂકવી હોય
3 = Net Annual Value (NAV)	શુદ્ધ આવક
4 (-) Deduction u/s 24(a)	30% of NAV (Standard Deduction)
5 (-) Deduction u/s 24(b)	Interest on borrowed capital (Home Loan interest)

કલમ 24 હેઠળ કપાતો (Deductions):

A) કલમ 24(a): Standard Deduction – 30%

- * NAV (Net Annual Value) પર સીધી 30% કપાત.
- * આ કપાત માટે કોઈ ખર્ચ પુરાવાની જરૂર નથી.
- * તે જ રીતે HRA કે મેન્ટેનન્સ ખર્ચો અલગથી માન્ય નથી.

(B) કલમ 24(b): Interest on Borrowed Capital

- * ઘર ખરીદવા, બાંધકામ કરવા, રિપેર કરવા કે પુનઃનિર્માણ માટે લીધેલા લોન પર ચૂકવેલ વ્યાજ.

Limit:

Self-occupied house:** ₹2,00,000 સુધી કપાત (જો લોન 01-04-1999 પછી લીધી હોય).

Let-out property:** આખી રકમ (Actual Interest) કપાત રૂપે માન્ય છે.

ઉદાહરણ (Example):

માની લો –

મકાનનું અપેક્ષિત ભાડું 1,00,000 છે,

Municipal Tax 10,000 ચૂકવ્યા છે,

લોન પર વ્યાજ 20,000 ચૂકવ્યું છે.

Computation:

વિગત	રકમ
Gross Annual Value (GAV)	1,00,000
Less: Municipal Tax	10,000
Net Annual Value (NAV)	90,000
Less: 30% Standard Deduction	27,000
Less: Interest on Home Loan	20,000
Income from House Property	43,000

સ્વ-રહેણાંક મકાનની સ્થિતિ (Self-Occupied House Property):

Annual Value = Nil

પરંતુ જો મકાન પર લોન છે, તો કલમ 24(b) હેઠળ વ્યાજની કપાત મળી શકે છે.

જો કરદાતાની બે મકાનો સ્વ-રહેણાંક તરીકે હોય, તો માત્ર બે સુધીની મિલકત Nil value તરીકે ગણાવી શકાય છે; બાકી મકાનોને ભાડે આપેલી મિલકત માનવામાં આવે છે.

ઉપસંહાર (Conclusion):

“Income from House Property” એ મિલકત પરથી મળતી આવકનું એક મહત્વપૂર્ણ શીર્ષક છે.

આવકની ગણતરી માટે પ્રથમ Annual Value નક્કી કરવી આવશ્યક છે.

કલમ 24(a) હેઠળ 30% Standard Deduction અને કલમ 24(b) હેઠળ Interest Deduction એ મુખ્ય કપાતો છે.

Self-occupied house માટે Annual Value શૂન્ય ગણાય છે, પરંતુ લોન પર ચૂકવેલા વ્યાજની છૂટ મળે છે.

વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક આવક (Profits and Gains of Business or Profession)

પરિચય (Introduction):

ભારતના આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 અનુસાર વ્યક્તિની કુલ આવક (Total Income) પાંચ મુખ્ય શીર્ષકોમાં વર્ગીકૃત થાય છે.

તેમાંનું એક મહત્વપૂર્ણ શીર્ષક છે – “Profits and Gains of Business or Profession” એટલે કે વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક આવક.

આ હેડ હેઠળ તે તમામ આવકો આવે છે જે વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા પોતાની **વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ, વેપાર, ધંધો, અથવા વ્યવસાયિક સેવાઓ**થી કમાય છે.

સંબંધિત કલમો (Relevant Sections):

આ હેડ માટેના નિયમો કલમ 28 થી 44 સુધીમાં આપવામાં આવ્યા છે.

વ્યવસાય અને વ્યવસાયિકની વ્યાખ્યા (Definition):

(A) Business (વ્યવસાય):

કલમ 2(13) મુજબ —

“Business” શબ્દમાં વ્યાપાર (trade), ધંધો (commerce), ઉત્પાદન (manufacture), અથવા નફા માટે કરવામાં આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ થાય છે.

સરળ ભાષામાં:

વ્યવસાય એટલે નફો કમાવવા માટે સતત, નિયમિત અને સંકલિત રીતે કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિ.

ઉદાહરણ:

દુકાન ચલાવવી, માલ વેચવો, માલ ઉત્પાદન કરવો, વેપાર કરવો, એજન્સી વગેરે.

(B) Profession (વ્યવસાયિક):

કલમ 2(36) મુજબ —

“Profession” શબ્દમાં કોઈપણ બુદ્ધિ આધારિત, ટેકનિકલ અથવા વિશિષ્ટ કૌશલ્ય ધરાવતી સેવા કે કારકિર્દીનો સમાવેશ થાય છે.

ઉદાહરણ:

વકીલ, ડૉક્ટર, ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ, એન્જિનિયર, આર્કિટેક્ટ, શિક્ષક, કન્સલ્ટન્ટ વગેરે.

કરપાત્ર આવકમાં શું આવરી લેવામાં આવે છે (Section 28 – Incomes chargeable to tax):

નીચેની આવકો વ્યવસાય/વ્યવસાયિક આવક ગણાય છે:

1. વ્યવસાય કે વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓમાંથી થયેલો નફો (Profits from Business/Profession)
2. નફા માટે મળતી કમિશન, બોનસ, સર્વિસ ફી, ઈન્સેન્ટિવ વગેરે
3. પાર્ટનર દ્વારા ફર્મ પાસેથી મળેલ પગાર, બોનસ, કમિશન, વ્યાજ (Section 40(b)) મુજબ
4. વ્યવસાયિક સંપત્તિના વેચાણ પર થયેલો નફો (e.g., goodwill, license, patent)
5. વ્યવસાય બંધ થવા પર મળેલી વીમા રકમ અથવા ખોટની ભરપાઈ
6. Government subsidy / cash assistance / export incentives
7. Professional income from consultancy, appearance, practice etc.
8. Speculative business income (like share trading on short term margin basis)

વ્યવસાયિક આવકની ગણતરી (Computation of Income):

આવકની ગણતરી માટે નીચેની પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવે છે:

વિગત	સ્પષ્ટીકરણ
Gross Receipts / Turnover	કુલ વેચાણ કે આવક
(-) Expenses incurred	વ્યવસાય માટે થયેલા તમામ માન્ય ખર્ચ
= Net Profit / Business Income	કરપાત્ર આવક

માન્ય ખર્ચો (Allowable Expenses – Section 30 to 37):

વ્યવસાયિક આવકની ગણતરી કરતી વખતે નીચેના ખર્ચો કપાતરૂપે માન્ય છે

1. Section 30 – Rent, Rates, Taxes, Repairs:

ભાડું, મકાન મરામત, લાયસન્સ ફી વગેરે જો વ્યવસાય માટે વપરાય છે.

2. Section 31 – Repairs and Insurance of Plant, Machinery etc.

યાંત્રિક સાધનોની મરામત અથવા વીમા ખર્ચ.

3. Section 32 – Depreciation:

વ્યવસાયિક સંપત્તિ (building, machinery, furniture, vehicles) પર ઘાટા મુજબ છૂટ (Depreciation allowance).

4. Section 33AB, 33ABA – Special Deductions:

ચા, કોફી, રબર, તેલ વગેરે ઉદ્યોગ માટે વિશેષ ફંડમાં જમા કરેલ રકમ.

5. Section 35 – Scientific Research Expenditure:

વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે કરાયેલ ખર્ચ.

6. Section 36 – Specific Deductions:

bad debts, employer contribution to provident fund, insurance premium of employees, etc.

7. Section 37 – General Deduction:

કોઈપણ એવો ખર્ચ જે સંપૂર્ણપણે અને ખાસ કરીને વ્યવસાયના હિતમાં કરવામાં આવ્યો હોય, તે deduction રૂપે માન્ય છે.

ન-માન્ય ખર્ચો (Disallowed Expenses – Section 40, 40A):

કાયદો કેટલાક ખર્ચને કપાતરૂપે માનતો નથી. જેમ કે:

1. વ્યક્તિગત ખર્ચો (Personal expenses)
2. ટેક્સ ચુકવણી (Income Tax, Wealth Tax)
3. અતિશય પેમેન્ટ પાર્ટનરને (excess payment to partner)
4. કાયદા વિરુદ્ધ ખર્ચ (Illegal expenses / bribes)
5. કેશ પેમેન્ટ 10,000થી વધુ (Section 40A(3))

વ્યવસાયિક આવકના ખાસ પ્રકારો (Special Business Incomes):

1. Speculative business – શરતદાર વેપાર, શેરબજારમાં દાવ વગેરે.
2. Deemed profits (Section 41) – જૂના નુકસાનની વસૂલાત કે અણધાર્યા લાભ.
3. Undisclosed business income – જો મળી આવે તો પણ taxable.
4. Presumptive income (Sections 44AD, 44ADA, 44AE) – નાના વેપારીઓ કે પ્રોફેશનલ્સ માટે સરળ પદ્ધતિથી આવકની ગણતરી.

વ્યવસાયિક ખોટ (Business Losses):

જો વ્યવસાયમાં ખોટ થાય, તો તે ખોટને આગલા વર્ષમાં આગળ લઈ જઈ શકાય છે (set-off and carry forward of losses).

સામાન્ય ખોટ 8 વર્ષ સુધી carry forward કરી શકાય છે.

speculative loss માટે અલગ નિયમો છે.

ઉદાહરણ (Example):

વિગત	રકમ
કુલ વેચાણ (Turnover)	10,00,000
ખરીદી અને ખર્ચ	6,00,000
પગાર, ભાડું, વીજળી	1,00,000
ડિપ્રેશિયેશન	50,000
Total Expenses	7,50,000
Net Profit (Business Income)	2,50,000

વ્યાવસાયિક આવક માટે કર કપાતો (Important Deductions):

કલમ	વિગત	ટૂંકી સમજણ
30	Rent, repairs of building	વ્યવસાય માટેના મકાનનું ભાડું
31	Repairs, insurance of plant	મશીનરીની મરામત
32	Depreciation	સંપત્તિ પર ઘાટો
35	Scientific research	સંશોધન ખર્ચ
36	Bad debts, PF contribution	ખાસ કપાતો
37	General business expenses	અન્ય સામાન્ય ખર્ચો

ઉપસંહાર (Conclusion):

“વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક આવક” તે આવક છે જે વ્યક્તિ ધંધો કે વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ કરીને કમાય છે. આ હેડ હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી માટે પ્રથમ Gross Receiptsમાંથી વ્યવસાય માટે થયેલા માન્ય ખર્ચો ઘટાડીને શુદ્ધ નફો (Net Profit) મેળવવામાં આવે છે. વ્યવસાયની આવકની સાચી ગણતરી માટે યોગ્ય હિસાબી દસ્તાવેજો, કાયદાકીય કલમો અને નિયમોનું પાલન કરવું અનિવાર્ય છે.

મૂડી નફો (Capital Gain)

પરિચય (Introduction):

વ્યક્તિ કે સંસ્થા પાસેની મૂડી સંપત્તિ (Capital Asset) જ્યારે વેચવામાં આવે અથવા હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે છે, અને તેમાં વેચાણ કિંમત (Sale Price) તેની ખરીદ કિંમત (Cost of Acquisition) કરતાં વધારે હોય, ત્યારે જે વધારાની રકમ મળે છે તેને મૂડી નફો (Capital Gain) કહેવામાં આવે છે.

સરળ શબ્દોમાં:

મૂડી નફો એટલે કોઈ મૂડી સંપત્તિના વેચાણથી થયેલો નફો.

આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 હેઠળ આ આવક “Capital Gains” શીર્ષક હેઠળ કલમ 45 થી 55A સુધી આવરી લેવામાં આવે છે.

સંબંધિત કલમો (Relevant Sections):

Section 45: Capital Gains ને Taxable બનાવે છે.

Section 48: Computation of Capital Gains (ગણતરીની પદ્ધતિ).

Section 54 થી 54GB:** Exemptions (મુક્તિઓ).

Section 2(14): Definition of “Capital Asset”.

Section 2(47): Definition of “Transfer”.

મૂડી સંપત્તિ (Capital Asset) શું છે?

કલમ 2(14) મુજબ —

“Capital Asset” એટલે કોઈપણ એવી સંપત્તિ જે વ્યક્તિની માલિકીની હોય, યાહે તે સ્પર્શનીય (tangible) હોય કે અસ્પર્શનીય (intangible) હોય.

ઉદાહરણ:

- * જમીન, ઈમારત, ઘર
- * શેર, બોન્ડ, ડિબેન્ચર
- * પેટન્ટ, ટ્રેડમાર્ક, ગુડવિલ
- * મ્યુચ્યુઅલ ફંડ યુનિટ્સ
- * ગોલ્ડ, સિલ્વર, જવેલરી વગેરે

આમાંથી બહાર રાખેલી સંપત્તિ:

- * વ્યક્તિગત ઉપયોગની વસ્તુઓ (જેમ કે કપડા, ફર્નિચર)
- * ખેતીની જમીન (ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલી)
- * રોકડ રકમ (Cash)

મૂડી સંપત્તિનો હસ્તાંતરણ (Transfer of Capital Asset):

કલમ 2(47) મુજબ “Transfer” નો અર્થ થાય છે —

મૂડી સંપત્તિના હક અથવા હિતનું વેચાણ, વિનિમય (Exchange), રદબાતલ, ભેટ કે હસ્તાંતરણ.

ઉદાહરણ:

- * જમીનનું વેચાણ
- * સંપત્તિ ગિફ્ટ રૂપે આપવી
- * એક મિલકતના બદલે બીજી લેવી
- * કંપનીના શેર વેચવા

મૂડી નફાની ગણતરી (Computation of Capital Gain):

Step-by-Step Calculation:

વિગત	સૂત્ર
Full Value of Consideration	મિલકત વેચાણથી મળેલી કુલ રકમ
(-) Cost of Acquisition	સંપત્તિ ખરીદવાની મૂળ કિંમત
(-) Cost of Improvement	સંપત્તિમાં સુધારા માટેનો ખર્ચ
= Gross Capital Gain	કુલ મૂડી નફો
(-) Exemptions (Sec. 54 etc.)	જો કોઈ મુક્તિ લાગુ પડે
= Taxable Capital Gain	કરપાત્ર મૂડી નફો

મૂડી નફાના પ્રકાર (Types of Capital Gain):

1 Short-Term Capital Gain (અલ્પકાલીન મૂડી નફો):

જો સંપત્તિ 36 મહિના (અથવા કેટલાક કિસ્સામાં 24/12 મહિના) સુધી જ રાખવામાં આવી હોય.
ઉદાહરણ: શેર 12 મહિનાથી પહેલાં વેચવામાં આવે.

Short Term Capital Gain = Sale Price – Cost Price (no indexation).

2 Long-Term Capital Gain (દીર્ઘકાલીન મૂડી નફો):

જો સંપત્તિ 36 મહિના અથવા વધુ સમય માટે રાખવામાં આવી હોય.
લાંબા સમયની સંપત્તિ માટે Indexation Benefit મળે છે.

Long Term Capital Gain = Sale Price – Indexed Cost of Acquisition.

Cost Inflation Index (CII) – કિંમત સુધારક સૂચકાંક:

ઠાણો ઉપયોગ લાંબા ગાળાના નફાની ગણતરીમાં થાય છે જેથી સમય સાથે થયેલી મોંઘવારીનો અસરકારક સુધારો થાય.

સૂત્ર: Indexed Cost of Acquisition = (Cost of Acquisition × CII of Year of Sale) ÷ (CII of Year of Purchase)

ઉદાહરણ (Example):

માની લો કે,

* એક વ્યક્તિએ 2010માં ₹2,00,000માં જમીન ખરીદી,

* 2024માં તે જમીન ₹8,00,000માં વેચી.

* 2010નો CII = 167

* 2024નો CII = 348

Indexed Cost = $(2,00,000 \times 348) / 167 = \text{₹}4,16,167$

Capital Gain = $8,00,000 - 4,16,167 = \text{₹}3,83,833$ (Long-Term Capital Gain)

મૂડી નફા પર મળતી મુક્તિઓ (Exemptions under Sections 54 to 54GB):

કલમ	લાગુ પડતું	શરત
54	રહેણાંક મકાન વેચાણ પરથી	નવી રહેણાંક મિલકત ખરીદવામાં રોકાણ કરવાથી મુક્તિ
54B	ખેતીની જમીન વેચાણ પરથી	નવી ખેતીની જમીન ખરીદવાથી મુક્તિ
54EC	જમીન/ઈમારત વેચાણ પરથી	NHAI, REC બોન્ડમાં રોકાણ કરવાથી મુક્તિ
54F	અન્ય સંપત્તિ વેચાણ પરથી	નવું ઘર ખરીદવાથી મુક્તિ
54GB	અર્બન પ્રોપર્ટી પરથી	નાના ઉદ્યોગોમાં રોકાણ કરવાથી મુક્તિ

Capital Loss (મૂડી ખોટ):

જો વેચાણ કિંમત ખરીદ કિંમત કરતાં ઓછી હોય, તો Capital Loss થાય છે.

Short-Term Loss — Short-Term કે Long-Term નફા સામે એડજસ્ટ કરી શકાય છે.

Long-Term Loss — માત્ર Long-Term નફા સામે જ એડજસ્ટ કરી શકાય છે.

ખોટને 8 વર્ષ સુધી carry forward કરી શકાય છે.

કરપાત્રતા (Taxability):

પ્રકાર	દર (Rate)	વિશેષ નોંધ
Short-Term Capital Gain (u/s 111A)	15%	Listed shares, equity mutual funds
Other Short-Term Gain	સામાન્ય slab મુજબ	અન્ય સંપત્તિ
Long-Term Capital Gain	20% (with indexation)	કેટલાક કિસ્સામાં 10% પણ લાગુ પડે છે

મૂડી લાભમાંથી કરપાત્ર આવક નક્કી કરવા માટેનું ફોર્મોટ

1. મૂડી સંપત્તિ અને લાભનો પ્રકાર નક્કી કરો

- મૂડી સંપત્તિ: જમીન, ઇમારત, શેર્સ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ, ઘરેણાં, વાહનો, વગેરે (કલમ 2(14) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત).
- લાભનો પ્રકાર:
 - ટૂંકા ગાળાના મૂડી લાભ (STCG): સંપત્તિ 36 મહિના (અથવા શેર્સ/મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ માટે 12 મહિના, અથવા અન્ય નિર્દિષ્ટ સંપત્તિઓ માટે 24 મહિના)થી ઓછા સમય માટે રાખવામાં આવી હોય.

- લાંબા ગાળાના મૂડી લાભ (LTCG): સંપત્તિ ઉપરોક્ત સમયગાળાથી વધુ સમય માટે રાખવામાં આવી હોય.

2. ટૂંકા ગાળાના મૂડી લાભ (STCG) ની ગણતરી

વિગત	રકમ (₹)
A. સંપૂર્ણ વેચાણ મૂલ્ય (Full Value of Consideration)	XXXX
(-) ટ્રાન્સફર ખર્ચ (Expenses of Transfer): બ્રોકરેજ, કાનૂની ફી, વગેરે (XXXX)	
= નેટ વેચાણ મૂલ્ય (Net Sale Consideration)	XXXX
(-) હસ્તાંતરણ ખર્ચ (Cost of Acquisition): ખરીદી કિંમત (XXXX)	
(-) સુધારણા ખર્ચ (Cost of Improvement): સંપત્તિ પર થયેલ ખર્ચ (XXXX)	
= ટૂંકા ગાળાના મૂડી લાભ (STCG)	XXXX

- નોંધ: STCG સામાન્ય આવકમાં ઉમેરાય છે અને વ્યક્તિના લાગુ વેરા સ્લેબ દરે કરપાત્ર છે (જેમ કે, 5%, 20%, 30% - AY 2025-26 માટે). શેર્સ/સિક્યોરિટીઝ પર STCG માટે કલમ 111A હેઠળ 15% દર લાગે છે (જો ટ્રાન્ઝેક્શન STT હેઠળ હોય).

3. લાંબા ગાળાના મૂડી લાભ (LTCG) ની ગણતરી

વિગત	રકમ (₹)
A. સંપૂર્ણ વેચાણ મૂલ્ય (Full Value of Consideration)	XXXX
(-) ટ્રાન્સફર ખર્ચ (Expenses of Transfer): બ્રોકરેજ, કાનૂની ફી, વગેરે (XXXX)	
= નેટ વેચાણ મૂલ્ય (Net Sale Consideration)	XXXX
(-) ઇન્ડેક્સ હસ્તાંતરણ ખર્ચ (Indexed Cost of Acquisition): ખરીદી કિંમત x (CII વેચાણ વર્ષ / CII ખરીદી વર્ષ) (XXXX)	
(-) ઇન્ડેક્સ સુધારણા ખર્ચ (Indexed Cost of Improvement): સુધારણા ખર્ચ x (CII વેચાણ વર્ષ / CII સુધારણા વર્ષ) (XXXX)	
= લાંબા ગાળાના મૂડી લાભ (LTCG)	XXXX

• નોંધ:

- CII (Cost Inflation Index) દર વર્ષે સરકાર દ્વારા જાહેર થાય છે (જેમ કે, FY 2024-25 માટે CII = 363).
- LTCG પર 20% વેરો લાગે છે (કલમ 112 હેઠળ, ઇન્ડેક્સેશન સાથે) અથવા 10% (કલમ 112A હેઠળ, શેર્સ/મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ માટે, 01 લાખથી વધુ, ઇન્ડેક્સેશન વિના).

- રહેણાંક મિલકતના વેચાણ પર LTCG માટે કલમ 54 હેઠળ મુક્તિ ઉપલબ્ધ (નવી રહેણાંક મિલકતમાં રોકાણ કરવાથી).

4. મુક્તિઓ અને રાહતો (Exemptions and Reliefs)

- કલમ 54 (રહેણાંક મિલકત): LTCG ને નવી રહેણાંક મિલકતમાં રોકાણ કરવાથી મુક્તિ (2 વર્ષની અંદર).
- કલમ 54F: અન્ય મૂડી સંપત્તિના LTCG ને રહેણાંક મિલકતમાં રોકાણ કરવાથી મુક્તિ (શરતો સાથે).
- કલમ 54EC: LTCG ને નિર્દિષ્ટ બોન્ડ્સ (NHAI, REC)માં રોકાણ કરવાથી ₹50 લાખ સુધી મુક્તિ.
- કલમ 10(38): શેર્સ/મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ પર LTCG (STT ચૂકવેલ હોય) ₹1 લાખ સુધી મુક્ત (AY 2025-26 માટે).

5. નુકસાનનું સેટ-ઓફ અને કેરી ફોરવર્ડ (Set-off and Carry Forward of Losses)

- સેટ-ઓફ: STCG/STCL ને અન્ય STCG/STCL સાથે અને LTCG/LTCL સાથે સેટ-ઓફ કરી શકાય. STCL ને અન્ય આવક (સિવાય લોટરી, વગેરે) સામે સેટ-ઓફ કરી શકાય.
- કેરી ફોરવર્ડ: STCL અને LTCL ને 8 વર્ષ સુધી આગળ લઈ જઈ શકાય, પરંતુ ફક્ત STCG/LTCG સામે જ સેટ-ઓફ થઈ શકે.

6. કરપાત્ર આવક (Taxable Income from Capital Gains)

વિગત	રકમ (₹)
ટ્રેડા ગાળાના મૂડી લાભ (STCG)	XXXX
(+) લાંબા ગાળાના મૂડી લાભ (LTCG)	XXXX
(-) મુક્તિઓ (કલમ 54, 54F, 54EC, 10(38))	(XXXX)
(-) મૂડી નુકસાન (STCL/LTCL, જો લાગુ હોય)	(XXXX)
= કરપાત્ર મૂડી લાભ	XXXX

ઉપસંહાર (Conclusion):

મૂડી નફો એ એવી આવક છે જે વ્યક્તિ કોઈ મૂડી સંપત્તિ વેચીને કમાય છે. તેની ગણતરી વખતે ખરીદી કિંમત, સુધારાના ખર્ચ અને મોંઘવારી સુધારણાનો વિચાર કરવો પડે છે. લાંબા ગાળાની સંપત્તિ માટે indexation તથા કલમ 54થી 54GB હેઠળ વિવિધ મુક્તિઓ ઉપલબ્ધ છે. આવકવેરા અધિનિયમ મૂડી નફાની ગણતરી માટે ચોક્કસ અને ન્યાયસંગત પદ્ધતિ આપે છે જેથી કરદાતા ઉપર અતિરિક્ત ભાર ન પડે.

આવક મહેસૂલની છે કે મૂડી આવકની, તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે અને તે દરેક કેસના સંજોગો પર આધાર રાખે છે.

(Whether an income is of revenue or capital income nature is a question of fact and must depend on the circumstance of each case.)

ઉપરોક્ત વિધાન ભારતીય આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 હેઠળ આવકના વર્ગીકરણના મૂળભૂત સિદ્ધાંતને પ્રતિબિંબિત કરે છે. આ વિધાન અનુસાર, કોઈપણ આવકને મહેસૂલ (રેવન્યુ) આવક કે મૂડી (કેપિટલ) આવક તરીકે વર્ગીકરણ કરવું એ નિશ્ચિત નિયમો પર આધારિત નથી, પરંતુ તે દરેક કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે. આ વર્ગીકરણ આવકની કરપાત્રતા નક્કી કરે છે: મહેસૂલ આવક સામાન્ય રીતે કરપાત્ર હોય છે, જ્યારે મૂડી આવક

સામાન્ય રીતે કરમુક્ત હોય છે (સિવાય કે તે મૂડી નફા હેઠળ આવે). આ વિધાનની ચર્ચા કરતાં, આપણે મહેસૂલ અને મૂડી આવક વચ્ચેના તફાવતને ઉદાહરણો અને કેસ કાયદાઓ દ્વારા સમજીશું. આ તફાવતો કરદાતાઓના નાણાકીય આયોજન અને કરપાલન માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

મહેસૂલ આવક અને મૂડી આવક વચ્ચેના તફાવત (Difference between Revenue Receipt and Capital Receipt)

મહેસૂલ અને મૂડી આવક વચ્ચેના તફાવતને નીચેના મુખ્ય મુદ્દાઓ દ્વારા સમજી શકાય છે:

- **પુનરાવર્તિતતા (Recurring Nature):** મહેસૂલ આવક નિયમિત અને પુનરાવર્તિત હોય છે, જેમ કે વ્યવસાયની દૈનિક કાર્યવાહીમાંથી મળે છે. મૂડી આવક અપુનરાવર્તિત હોય છે, જેમ કે મૂડી સંપત્તિના વેચાણમાંથી મળે છે.
- **સ્ત્રોત (Source):** મહેસૂલ આવક વ્યવસાયની સામાન્ય કાર્યવાહી, પગાર, વ્યાજ અથવા ભાડું જેવા સ્ત્રોતમાંથી આવે છે. મૂડી આવક મૂડી સંપત્તિના વેચાણ, દેવું ઉભું કરવું અથવા વારસો જેવા અપુનરાવર્તિત ઘટનાઓમાંથી આવે છે.
- **કર વ્યવહાર (Tax Treatment):** મહેસૂલ આવક સંપૂર્ણ કરપાત્ર હોય છે અને તે વર્ષની આવકમાં સમાવિષ્ટ થાય છે. મૂડી આવક સામાન્ય રીતે કરમુક્ત હોય છે, પરંતુ તેમાંથી ઉદ્ભવતા મૂડી નફા પર કલમ 45 હેઠળ મૂડી નફા વેરો લાગી શકે છે.
- **નાણાકીય વિવરણમાં પ્રતિબિંબ (Effect on Financial Statements):** મહેસૂલ આવક નફા-નુકસાન ખાતામાં દર્શાવાય છે અને તે વ્યવસાયના નફાને વધારે છે. મૂડી આવક બેલેન્સ શીટમાં દર્શાવાય છે અને તે મૂડી અથવા જવાબદારીઓને અસર કરે છે.
- **પરીક્ષણો (Tests for Determination):** વર્ગીકરણ માટેના મુખ્ય પરીક્ષણોમાં આવકનું વ્યવસાયના મૂડી માળખા પર અસર જોવાય છે. જો તે મૂડી સંપત્તિના વિનાશ અથવા સ્ટેરિલાઇઝેશન માટે વળતર હોય, તો મૂડી; જો તે ભાવિ નફાનું વિકલ્પ હોય, તો મહેસૂલ.

યોગ્ય ઉદાહરણો (Appropriate Illustrations)

- **મહેસૂલ આવકના ઉદાહરણો:**
 - વ્યવસાયમાંથી માલ અથવા સેવાઓના વેચાણમાંથી મળતી આવક (જેમ કે, ખાદ્ય વિતરણ એપમાંથી મળતી આવક).
 - પગાર અથવા વેતન, ભાડું, વ્યાજ અથવા ડિવિડન્ડ.
 - કર આવક (જેમ કે, આવકવેરો, કોર્પોરેટ વેરો) અથવા બિન-કર આવક (જેમ કે, ફી, દંડ, સબસિડી).
 - સપ્લાયર્સ તરફથી મળતા ડિસ્કાઉન્ટ અથવા બેડ ડેટ્સની વસૂલાત.
- **મૂડી આવકના ઉદાહરણો:**
 - મૂડી સંપત્તિના વેચાણમાંથી મળતી આવક (જેમ કે, જમીન, ઇમારત, મશીનરી અથવા શેર્સનું વેચાણ).
 - બેંકમાંથી લોન અથવા બોન્ડ્સ દ્વારા ઉભું કરેલું દેવું.
 - વારસો અથવા ભેટ, વીમા ક્લેઇમ (શારીરિક નુકસાન માટે), અથવા સરકારી અનુદાન (ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે).
 - તાલુકાની અથવા કરારના અંત માટે મળતું વળતર, જો તે વ્યવસાયના મૂડી માળખાને અસર કરે.

કેસ કાયદાઓ (Case Laws) અને તેમની ચર્ચા

વિધાન અનુસાર, આ વર્ગીકરણ દરેક કેસના સંજોગો પર આધારિત છે, અને ન્યાયિક નિર્ણયો આને માર્ગદર્શન આપે છે. નીચે કેટલાક મહત્વપૂર્ણ કેસ કાયદાઓ છે, જે તફાવતને પ્રકાશિત કરે છે:

1. કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ વિ. વઝીર સુલ્તાન એન્ડ સન્સ (1959) 36 ITR 175 (સુપ્રીમ કોર્ટ): તથ્યો: કંપનીને એજન્સી કરારના અંત માટે વળતર મળ્યું. પ્રશ્ન: આ વળતર મૂડી કે મહેસૂલ? નિર્ણય: સુપ્રીમ કોર્ટે તેને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે કરાર વ્યવસાયના મૂડી માળખાનો ભાગ હતો અને તેના અંતથી નફા-નિર્માણ વ્યવસ્થા અસરગ્રસ્ત થઈ. આ કેસમાં ભાવિ કમિશનના નુકસાનને બદલે મૂડી સંપત્તિના વિનાશ માટે વળતર તરીકે જોવામાં આવ્યું. આ તફાવતને પ્રકાશિત કરે છે કે જો વળતર વ્યવસાયના સ્થાયી માળખાને અસર કરે, તો મૂડી; અન્યથા મહેસૂલ.
2. સીઆઈટી વિ. ગવર્નમેન્ટ શમ્શેર પબ્લિશિંગ કંપની (2002) 254 ITR 195 (દિલ્લી હાઈ કોર્ટ): તથ્યો: જમીનના ફરજિયાત અધિગ્રહણ માટે વળતર મળ્યું. નિર્ણય: તેને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે જમીન મૂડી સંપત્તિ હતી અને વળતર તેના વિનાશ માટે હતું. આ કેસમાં સંજોગો (ફરજિયાત અધિગ્રહણ)ને કારણે તેને મહેસૂલ તરીકે ન જોવામાં આવ્યું, જે તફાવતને દર્શાવે છે કે મૂડી સંપત્તિના વેચાણ કે વિનાશથી મળતું વળતર મૂડી છે.
3. સીઆઈટી વિ. રાય બહાદુર જયરામ વાલ્જી (1959) 35 ITR 148 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: વ્યવસાય કરારના અંત માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે વ્યવસાયના નફા-નિર્માણ માળખાને અસર કરે છે. આ કેસમાં સંજોગો (લાંબા ગાળાના કરાર)ને કારણે તેને મહેસૂલ તરીકે નહીં માન્યું.
4. કેટલવેલ બુલેન એન્ડ કો. લિ. વિ. સીઆઈટી (1964) 53 ITR 261 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: એજન્સીના નુકસાન માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે આવકના સ્ત્રોતના વિનાશ માટે હતું. આ તફાવતને દર્શાવે છે કે જો વળતર આવકના સ્ત્રોતને સ્ટેરિલાઇઝ કરે, તો મૂડી.
5. સીઆઈટી વિ. બેસ્ટ એન્ડ કો. (પી) લિ. (1966) 60 ITR 11 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: પ્રતિબંધિત કરારો માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે નફા-નિર્માણ મશીનરીને અસર કરે છે.
6. સીઆઈટી વિ. એ. ગાસ્પર (1991) 192 ITR 382 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: આવકના સ્ત્રોતના સ્ટેરિલાઇઝેશન માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું.
7. મુદિત રેફિજરેશન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (પી) લિ. વિ. એસિસ્ટન્ટ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (2002): નિર્ણય: કરારના અંત માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે વ્યવસાયના માળખાને અસર કરે છે.
8. સીઆઈટી વિ. સૌરાષ્ટ્ર સિમેન્ટ લિ. (2010) 325 ITR 422 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: કરારના રદ માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું.
9. ટી. વી. સુંદરમ અયંગર એન્ડ સન્સ લિ. વિ. કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (1996) 222 ITR 344 (સુપ્રીમ કોર્ટ): નિર્ણય: લાંબા ગાળાના કરારોના અંત માટે વળતરને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે વ્યવસાયના માળખાને અસર કરે છે.
10. સ્મત. રોમા સેન ગુપ્તા વિ. સીઆઈટી (2016) 365 ITR 663 (કલકત્તા હાઈ કોર્ટ): નિર્ણય: છૂટાછેડાના લમ્પસમ સેટલમેન્ટને મૂડી આવક તરીકે વર્ગીકૃત કર્યું, કારણ કે તે જીવનભરના જાળવણી અધિકારના વિનાશ માટે વળતર છે. આ તફાવતને દર્શાવે છે કે નિયમિત ચુકવણીઓ મહેસૂલ હોય, પરંતુ લમ્પસમ મૂડી.

આ કેસ કાયદાઓ વિધાનને સમર્થન આપે છે કે વર્ગીકરણ સંજોગો પર આધારિત છે, અને ન્યાયાધીશો તથ્યોના આધારે નિર્ણય કરે છે. તેથી, કરદાતાઓએ વ્યાવસાયિક સલાહ લેવી જોઈએ જેથી યોગ્ય વર્ગીકરણ થાય અને કર વિવાદો ટાળી શકાય.

પરિચય (Introduction):

ભારતના આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 હેઠળ, સરકારને સમયસર આવકવેરો મળે અને કરચોરી અટકાવવામાં આવે તે માટે “Tax Deduction at Source (TDS)” ની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

એટલે કે — આવક ચૂકવતી વખતે જ સ્ત્રોતે (Source) કર કપાઈ જાય.

સરળ ભાષામાં:

જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ બીજાને ચૂકવણી કરે છે (જેમ કે પગાર, ભાડું, વ્યાજ, કમિશન, કોન્ટ્રેક્ટ પેમેન્ટ વગેરે), ત્યાં ચૂકવણી કરનાર વ્યક્તિએ કાયદા મુજબ નક્કી દરે કર કાપવો (TDS) અને સરકાર પાસે જમા કરાવવો ફરજિયાત છે.

સંબંધિત કલમો (Relevant Sections):

TDS સંબંધિત મુખ્ય કલમો —

કલમ 190 થી 206C સુધીમાં આવરી લેવાય છે.

મુખ્ય કલમોમાંથી:

- * Section 192 – Salary પર TDS
- * Section 194A – Interest પર TDS
- * Section 194C – Contractor/ Sub-contractor ને ચૂકવણી પર
- * Section 194H – Commission અથવા Brokerage પર
- * Section 194I – Rent (ભાડું) પર
- * Section 194J – Professional Fees પર
- * Section 194Q – Goods ખરીદ પર
- * Section 195 – Non-resident (વિદેશી) ને ચૂકવણી પર

TDS નો ઉદ્દેશ્ય (Objectives of TDS):

1. સરકારને નિયમિત આવક મળતી રહે.
2. કરચોરી અટકાવવામાં આવે.
3. કર વસૂલવાની પ્રક્રિયા સરળ બને.
4. કરદાતાઓ માટે એકસરખી ટેક્સ સિસ્ટમ.

TDS ની પ્રક્રિયા (Procedure of TDS):

Step 1: કરપાત્ર ચૂકવણી (Taxable Payment) ઓળખવી.

જો ચૂકવણી આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવાય છે તો TDS લાગુ પડે.

Step 2: યોગ્ય દર (Applicable Rate) શોધવો.

દરેક કલમ માટે અલગ TDS દર નક્કી છે.

Step 3: ચૂકવણી વખતે જ કર કાપવો.

TDS actual payment અથવા credit, બંને વખતે કાપી શકાય છે.

Step 4: કાપેલ કર સરકાર પાસે જમા કરાવવો.

કાપ્યા બાદ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં (સામાન્ય રીતે આવતા મહિનાની 7મી તારીખ સુધી) કર જમા કરવો જરૂરી છે.

Step 5: TDS return ભરવી.

દરેક ત્રિમાસિક (quarterly) TDS return ભરવી પડે છે.

Step 6: TDS certificate આપવો (Form 16 / Form 16A).

કરદાતા (deductee) ને TDS કપાતની પુરાવાપત્ર આપવી ફરજિયાત છે.

TDS ની મુખ્ય કલમો અને દરો (Important TDS Sections & Rates):

કલમ	પ્રકારની ચુકવણી	કાપનાર વ્યક્તિ	TDS દર
192	Salary	Employer	Slab મુજબ
194A	Interest (Bank/Loan)	Bank / Debtor	10%
194C	Contractor/Sub-contractor	Firm/Company	1% (individual), 2% (company)
194H	Commission / Brokerage	Business Entity	5%
194I	Rent (Land/Building/Machinery)	Tenant	10% (Land/Building), 2% (Plant/Machine)
194J	Professional / Technical Fees	Client	10%
194Q	Purchase of goods (≥ ₹50 લાખ)	Buyer	0.1%
195	Payment to Non-Resident	Indian payer	Rate prescribed under DTAA / 20% approx.

કપાત માટેની મર્યાદા (Threshold Limits):

કલમ	પ્રકાર	મર્યાદા
192	Salary	Slab મુજબ
194A	Interest	5,000 (Bank 10,000)
194C	Contractor	30,000 (એક જ ચુકવણી) / 1,00,000 (વર્ષમાં કુલ)
194H	Commission	15,000
194I	Rent	2,40,000
194J	Professional Fees	30,000

TDS કપાત પછી કરદાતાને શું મળે છે?

1. TDS Certificate (Form 16 / 16A):

– Deductor દ્વારા કપાતનો પુરાવો મળે છે.

2. 26AS Form:

– આ ફોર્મમાં Income Tax Portal પર બધા TDS વિગતો દેખાય છે.

3. Final Tax Adjustment:

– જો TDS વધુ કાપી ગયું હોય, તો Return ભરતી વખતે Refund મળી શકે છે.

TDS ન જમા કરાવવાના પરિણામ (Consequences of Non-Compliance):

જો કાપનાર વ્યક્તિ TDS કાપવામાં અથવા જમા કરાવવામાં નિષ્ફળ જાય તો નીચેના પરિણામ આવે છે ▯

1. Interest: 1% થી 1.5% દર મહિને.

2. Penalty: Section 271C મુજબ દંડ.

3. Prosecution: ગંભીર કિસ્સામાં કાનૂની કાર્યવાહી.

4. Disallowance of Expense: Section 40(a)(ia) મુજબ ખર્ચ માન્ય ન ગણાય.

મહત્વપૂર્ણ સુધારાઓ (Recent Developments):

1. Section 194Q (2021 onwards):

– માલ ખરીદી 50 લાખથી વધુ હોય તો ખરીદદારે 0.1% TDS કપવું પડે.

2. Section 206AA:

– જો PAN ન આપે તો TDS 20% દરે કાપાશે.

3. Section 206AB (2021):

– જો કરદાતા return ન ભરે તો વધારાનો TDS દર લાગુ પડે (higher of twice the rate or 5%).

ઉદાહરણ (Example):

એક કંપનીએ કોન્ટ્રેક્ટર ને 5,00,000 ચૂકવ્યા.

→ કલમ 194C મુજબ 2% TDS લાગુ.

→ $TDS = ₹5,00,000 \times 2\% = ₹10,000$

→ કંપનીએ ₹4,90,000 ચૂકવ્યા અને ₹10,000 સરકાર પાસે જમા કરાવ્યા.

ઉપસંહાર (Conclusion):

Tax Deduction at Source (TDS) એ એવી વ્યવસ્થા છે જેમાં આવક ચૂકવતી વખતે જ સ્રોતે કર વસૂલવામાં આવે છે. તેના કારણે સરકારને આવક નિયમિત મળે છે અને કરચોરી અટકે છે. TDS ભારતની "Pay as you earn" સિસ્ટમનું મુખ્ય સ્તંભ છે. તે કરવેરા વ્યવસ્થાને પારદર્શક, વ્યવસ્થિત અને ન્યાયસંગત બનાવે છે.

આવકવેરાની અગાઉથી ચુકવણી એટલે શું? (What is Advance Payment of Tax?)

આવકવેરાની અગાઉથી ચુકવણી, જેને સામાન્ય રીતે અગાઉથી વેરો (Advance Tax) કહેવામાં આવે છે, તે ભારતીય આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળની એક વ્યવસ્થા છે, જેમાં કરદાતા નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તેમની આવકવેરાની જવાબદારી હપ્તાઓમાં ચૂકવે છે, નહીં કે વર્ષના અંતે એક જ વખત મોટી રકમમાં. આ "જેમ કમાઓ તેમ ચૂકવો" (pay-as-you-earn) પદ્ધતિ સરકારને નિયમિત આવકનો પ્રવાહ જાળવવામાં મદદ કરે છે અને કરદાતાઓ પર વર્ષના અંતે મોટી રકમના ચુકવણીનો બોજ ઘટાડે છે. આ ભારતીય આવકવેરા અધિનિયમ, 1961ની કલમ 207 થી 219 હેઠળ નિયંત્રિત થાય છે.

અગાઉથી વેરો એ એવો વેરો છે જે તમારે ચૂકવવાનો હોય જો તમારી નાણાકીય વર્ષની કુલ વેરાની જવાબદારી, સ્રોત પર કપાયેલો વેરો (TDS) અથવા સ્રોત પર એકત્રિત વેરો (TCS) બાદ, 10,000 રૂપિયા કે તેથી વધુ હોય. આ નિયમ તમામ કરદાતાઓ, જેમાં વ્યક્તિઓ, પગારદાર કર્મચારીઓ, ફીલાન્સર્સ, વ્યવસાયો અને કંપનીઓનો સમાવેશ થાય છે, જો તેમની વેરાની જવાબદારી આ થ્રેશોલ્ડને પૂર્ણ કરે. જોકે, 60 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરના રહેવાસી વરિષ્ઠ નાગરિકો, જેમની પાસે વ્યવસાય કે વ્યવસાયમાંથી આવક નથી, તેઓને આ જવાબદારીમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવે છે.

ગણતરી માટેના સિદ્ધાંતો (Principles for Computation of Advance Tax)

અગાઉથી વેરાની ગણતરી સ્વ-મૂલ્યાંકનના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે, જેમાં કરદાતા તેમની આવક અને વેરાની જવાબદારીનો અંદાજો પોતે કરે છે. આ નાણાકીય શિસ્તને પ્રોત્સાહન આપે છે અને કલમ 234B અને 234C હેઠળ ઓછું ચુકવણી કે મોડું ચુકવણી માટે વ્યાજની દંડથી બચાવે છે. ગણતરી માટેના મુખ્ય સિદ્ધાંતો અને પગલાં નીચે મુજબ છે:

1. કુલ આવકનો અંદાજો: કરદાતાએ ચાલુ નાણાકીય વર્ષ માટે તેમની કુલ આવકનો અંદાજો કરવો જોઈએ, જેમાં પગાર, વ્યવસાય/વ્યવસાય, મિલકત, મૂડી નફો, અને અન્ય આવક (જેમ કે વ્યાજ, ડિવિડન્ડ)નો સમાવેશ થાય છે. આ અંદાજો વાસ્તવિક હોવો જોઈએ અને વર્ષ દરમિયાન પરિસ્થિતિ બદલાય (જેમ કે અણધારી આવક કે ખર્ચ) તો તેને સુધારી શકાય છે.
2. વેરા દર અને સ્લેબનો ઉપયોગ: અંદાજિત કુલ આવક પર નાણાકીય વર્ષ માટે લાગુ વેરા દરોનો ઉપયોગ કરીને વેરો ગણવો. જૂના નિયમ હેઠળ વ્યક્તિઓ (60 વર્ષથી ઓછી ઉંમર) માટે:
 - 2,50,000 રૂપિયા સુધી: શૂન્ય.
 - 2,50,001 થી 5,00,000 રૂપિયા: 5%.
 - 5,00,001 થી 10,00,000 રૂપિયા: 20%.
 - 10,00,000 રૂપિયાથી વધુ: 30%.
 - જો આવક 50 લાખથી વધુ હોય તો સરચાર્જ (જેમ કે 10%) અને 4% આરોગ્ય અને શિક્ષણ સેસ ઉમેરો.

- કલમ 87A હેઠળ રાહત (જો કુલ આવક $\leq 5,00,000$ રૂપિયા હોય તો 12,500 રૂપિયા સુધી) ધ્યાનમાં લેવી. જો નવા વેરા નિયમ (કલમ 115BAC) હેઠળ હોય, તો અલગ સ્લેબ લાગુ પડે છે (જેમ કે 3,00,000 રૂપિયા સુધી શૂન્ય, અને 7,00,000 રૂપિયા સુધી 25,000 રૂપિયાની રાહત).
- 3. રાહતો અને કેડિટ બાદ કરવી: વર્ષ દરમિયાન પહેલેથી કપાયેલ TDS/TCS, તેમજ અન્ય રાહતો બાદ કરવી, જેમ કે:
 - કલમ 90, 90A, અથવા 91 હેઠળ ડબલ ટેક્સેશન રાહત.
 - કલમ 115JAA/115JD હેઠળ MAT/AMT કેડિટ.
 - જૂના નિયમ હેઠળ કલમ VI-A હેઠળની કપાત (જેમ કે કલમ 80C હેઠળ રોકાણ).
 - બાકીની રકમ એ ચોખ્ખી વેરાની જવાબદારી છે. જો આ 10,000 રૂપિયાથી ઓછી હોય, તો અગાઉથી વેરો ચૂકવવાની જરૂર નથી.
- 4. હપ્તા આધારિત ચુકવણી: અગાઉથી વેરો અંદાજિત જવાબદારીના આધારે સંચિત હપ્તાઓમાં ચૂકવવામાં આવે છે. આ સિદ્ધાંત વર્ષ દરમિયાન આનુષંગિક ચુકવણીની ખાતરી આપે છે જેથી ડિફોલ્ટ પરનું વ્યાજ ઓછું થાય.
 - મોટાભાગના કરદાતાઓ (કલમ 44AD/44ADA જેવી પ્રિઝમ્પટિવ ટેક્સેશન યોજનાઓ હેઠળના સિવાય) માટે:
 - 15 જૂન સુધી: ઓછામાં ઓછો 15%.
 - 15 સપ્ટેમ્બર સુધી: ઓછામાં ઓછો 45% (પહેલા હપ્તામાં ચૂકવેલ રકમ બાદ).
 - 15 ડિસેમ્બર સુધી: ઓછામાં ઓછો 75% (પહેલા ચૂકવેલ રકમ બાદ).
 - 15 માર્ચ સુધી: 100% (પહેલા ચૂકવેલ રકમ બાદ).
 - પ્રિઝમ્પટિવ ટેક્સેશન હેઠળના કરદાતાઓ (જેમ કે, 8% ટર્નઓવરને આવક તરીકે જાહેર કરતા નાના વ્યવસાયો) માટે: આખી 100% રકમ 15 માર્ચ સુધી ચૂકવવાની હોય છે.
 - ચુકવણી ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે અથવા ચલણ દ્વારા કરી શકાય છે, અને 31 માર્ચ સુધીની કોઈપણ ચુકવણી અગાઉથી વેરા તરીકે ગણાય છે.
- 5. સુધારો અને ગોઠવણ: મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે લવચીકતા—જો પ્રારંભિક અંદાજો પછી આવકમાં ફેરફાર થાય (જેમ કે, વધુ આવક અથવા વધારાનો TDS), તો કરદાતા અંદાજો સુધારી શકે છે અને પછીના હપ્તાઓને ઉપર કે નીચે ગોઠવી શકે છે, વેરા અધિકારીઓને જાણ કર્યા વિના (સ્વૈચ્છિક ચુકવણીઓ માટે). જો કે, ઓછો અંદાજો લગાવવાથી ખામી સર્જાય તો વ્યાજ લાગી શકે છે.
- 6. આકારણી અધિકારીની દખલગીરી: જો કરદાતાનું અગાઉ આકારણી થયું હોય અને તે ઓછું ચૂકવે, તો આકારણી અધિકારી કલમ 210(3) હેઠળ જવાબદારીનો અંદાજો કરીને હપ્તાઓ નિર્દિષ્ટ કરતો આદેશ જારી કરી શકે છે. કરદાતા આની સામે ઓછો અંદાજો ફોર્મ 28A દ્વારા રજૂ કરી શકે છે, જો તે યોગ્ય હોય.

આ સિદ્ધાંતો સમયસર વેરા પાલનને પ્રોત્સાહન આપે છે અને આવકના આધારે વેરાની ચુકવણીને સંરેખિત કરવા માટે રચાયેલ છે, જે વેરા ચોરી ઘટાડે છે અને વેરાના બોજનું વાજબી વિતરણ સુનિશ્ચિત કરે છે. અગાઉથી વેરો ચૂકવવામાં નિષ્ફળતા થાય તો કલમ 234B (ખામી માટે) અને 234C (મોડું ચુકવણી માટે) હેઠળ દર મહિને 1% વ્યાજ લાગી શકે છે. કરદાતાઓએ આવકવેરા વિભાગના અગાઉથી વેરા ગણતરી કેલ્ક્યુલેટરનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ જેથી ચોક્કસ અંદાજો મેળવી શકાય.

કલમ 80 હેઠળ કપાત (Deductions under Section 80)

ભારતીય આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 (અને હવે આવકવેરા અધિનિયમ, 2025માં સમાવિષ્ટ)ના અધ્યાય VI-A હેઠળ, કલમ 80C થી 80U સુધી વિવિધ કપાતોની જોગવાઈ છે. આ કપાતો મુખ્યત્વે જૂના વેરા નિયમ (Old Tax Regime) હેઠળ ઉપલબ્ધ છે, જે કરદાતાની કરપાત્ર આવકને ઘટાડીને વેરાની જવાબદારી ઓછી કરે છે. આ કપાતો રોકાણ, આરોગ્ય, દાન, શિક્ષણ, વિકલાંગતા અને અન્ય સામાજિક-આર્થિક હેતુઓને પ્રોત્સાહન આપે છે. નવા વેરા નિયમ (New Tax Regime) હેઠળ, મોટાભાગની કપાતો ઉપલબ્ધ નથી, પરંતુ કેટલીક મર્યાદિત જેમ કે સ્ટાન્ડર્ડ ડિડક્શન (75,000 પગારદારો માટે), પરિવાર પેન્શન પર 25,000, અને એમ્પ્લોયરનું NPSમાં યોગદાન (80CCD(2)) ઉપલબ્ધ છે. ફાઇનાન્સ બિલ 2025માં કેટલીક કલમોમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા છે, જેમ કે 80CCAમાં વ્યક્તિઓ માટે ઉપાડ પર વેરા મુક્તિ, 80CCDમાં માઇનર્સ માટે NPS વાત્સલ્ય યોજના, 80-IACમાં સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટે વિસ્તારણ અને 80LAમાં IFSC યુનિટ્સ માટે વિસ્તારણ. આ કપાતો માટે યોગ્ય દસ્તાવેજો (જેમ કે રસીદો, પ્રમાણપત્રો) જરૂરી છે અને નાણાકીય વર્ષના 31 માર્ચ સુધીમાં રોકાણ/ખર્ચ કરવા જોઈએ. નીચે મુખ્ય કલમોની વિગતવાર ચર્ચા છે (આસેસમેન્ટ ચર 2025-26 અથવા FY 2024-25 માટે લાગુ, જ્યાં સુધારા નોંધ્યા છે).

કલમ 80C: રોકાણ અને ખર્ચ માટે કપાત (Deductions for Investments and Specified Expenses)

- મહત્તમ મર્યાદા: કુલ 1.5 લાખ સુધી કપાત.
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ અને હિંદુ અવિભાજિત કુટુંબ (HUF) જૂના નિયમ હેઠળ. પોતાના, પત્ની, બાળકો અથવા કુટુંબ માટેના રોકાણ/ખર્ચ.
- યોગ્ય વસ્તુઓ: ELSS મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ (3 વર્ષ લોક-ઇન), PPF (15 વર્ષ લોક-ઇન, વેરા-મુક્ત વ્યાજ), EPF (કર્મચારી અને એમ્પ્લોયર યોગદાન), NSC (5 વર્ષ), SCSS (વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે), ટેક્સ-સેવિંગ FD, જીવન વીમા પ્રીમિયમ, ટ્યુશન ફી (2 બાળકો સુધી), હોમ લોન પ્રિન્સિપલ રીપેમેન્ટ.
- મુખ્ય વાતો: વિવિધ વસ્તુઓનું સંયોજન કરીને મર્યાદા પૂર્ણ કરી શકાય. નવા નિયમમાં ઉપલબ્ધ નથી. આ કપાત બચત અને રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.

કલમ 80D: આરોગ્ય વીમા પ્રીમિયમ અને તબીબી ખર્ચ માટે કપાત (Deductions for Health Insurance Premiums and Medical Expenses)

- મહત્તમ મર્યાદા: 25,000 (પોતાના, પત્ની, બાળકો માટે); વધુ 25,000 (માતા-પિતા માટે, જો 60 વર્ષથી ઓછા); 50,000 (વરિષ્ઠ માતા-પિતા માટે); 5,000 (પ્રિવેન્ટિવ હેલ્થ ચેક-અપ માટે, એક્ઝંદર મર્યાદામાં).
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ. પ્રીમિયમ બેંકિંગ ચેનલ દ્વારા ચૂકવવા જોઈએ (રોકડ અયોગ્ય).
- યોગ્ય વસ્તુઓ: આરોગ્ય વીમા (મેડિકલેમ) પ્રીમિયમ, પ્રિવેન્ટિવ ચેક-અપ, અને વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે વાસ્તવિક તબીબી ખર્ચ (50,000 સુધી, જો વીમા ન હોય).
- મુખ્ય વાતો: આરોગ્ય સુરક્ષાને પ્રોત્સાહન આપે છે. એમ્પ્લોયર ગ્રુપ વીમાને પૂરક કરી શકાય.

કલમ 80G: ચેરિટેબલ સંસ્થાઓને દાન માટે કપાત (Deductions for Donations to Charitable Institutions)

- મહત્તમ મર્યાદા: 100% (પીએમ નેશનલ રિલીફ ફંડ, PM CARES જેવા માટે, મર્યાદા વિના); 50% (અન્ય માટે, એડજસ્ટેડ ગ્રોસ ટોટલ ઇન્કમના 10% સુધી).

- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ. રજિસ્ટર્ડ ટ્રસ્ટ અથવા ફંડમાં દાન, 80G પ્રમાણપત્ર સાથે.
- યોગ્ય વસ્તુઓ: આરોગ્ય, શિક્ષણ, વિપત્તિ રાહત જેવા કારણો માટે દાન. રોકડમાં 2,000 સુધી; વધુ માટે ચેક/ડિજિટલ મોડ.
- મુખ્ય વાતો: સામાજિક કલ્યાણને પ્રોત્સાહન. આવકવેરા પોર્ટલ પર યોગ્યતા તપાસો.
-

કલમ 80CCD(1B): પેન્શન યોજનાઓમાં વધારાનું યોગદાન (Additional Deduction for Pension Schemes)

- મહત્તમ મર્યાદા: વધુ 50,000 (80C મર્યાદા ઉપરાંત).
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ, ખાસ કરીને સ્વ-રોજગાર અને વ્યવસાયીઓ. NPS અથવા અટલ પેન્શન યોજનામાં યોગદાન.
- મુખ્ય વાતો: 2025માં સુધારો: માઇનર્સ માટે NPS વાત્સલ્યમાં માતા-પિતા/ગાર્ડિયનનું યોગદાન પણ 50,000 સુધી કપાત માટે યોગ્ય; માઇનરના મૃત્યુ પર ઉપાડ વેરા-મુક્ત.

કલમ 80E: શિક્ષણ લોન પર વ્યાજ માટે કપાત (Deduction for Interest on Education Loans)

- મહત્તમ મર્યાદા: વ્યાજ પર અમર્યાદિત કપાત (પ્રિન્સિપલ નહીં); 8 વર્ષ સુધી.
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ, પોતાના/પત્ની/બાળકો માટે ઉચ્ચ શિક્ષણ લોન, નિર્દિષ્ટ નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી.
- મુખ્ય વાતો: શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપે છે.

કલમ 80EE અને 80EEA: હોમ લોન વ્યાજ પર વધારાની કપાત (Additional Deduction for Home Loan Interest)

- મહત્તમ મર્યાદા: 80EE - 50,000 (પ્રથમ વખતના ખરીદદારો માટે); 80EEA - 1.5 લાખ (અફોર્ડેબલ હાઉસિંગ માટે).
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ, પ્રથમ વખતના ખરીદદારો, નિર્દિષ્ટ મિલકત મૂલ્ય અને લોન મર્યાદા સાથે.
- મુખ્ય વાતો: ઘરમાલિકીને પ્રોત્સાહન.

કલમ 80TTA અને 80TTB: બચત ખાતા વ્યાજ પર કપાત (Deduction for Interest on Savings Accounts)

- મહત્તમ મર્યાદા: 80TTA - 10,000 (60 વર્ષથી ઓછા માટે); 80TTB - 50,000 (વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે).
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ અને HUF (80TTA); વરિષ્ઠ નાગરિકો (80TTB) જૂના નિયમ હેઠળ.
- યોગ્ય વસ્તુઓ: બેંક/પોસ્ટ ઓફિસ બચત ખાતા વ્યાજ (FD/RD સમાવિષ્ટ 80TTBમાં).
- મુખ્ય વાતો: બચતને પ્રોત્સાહન.

કલમ 80DD અને 80DDB: વિકલાંગ આશ્રિતો અને નિર્દિષ્ટ રોગોના તબીબી ખર્ચ માટે કપાત (Deductions for Disabled Dependents and Specified Diseases)

- મહત્તમ મર્યાદા: 80DD - 75,000 (40% વિકલાંગતા); 1.25 લાખ (80% અથવા વધુ); 80DDB - 40,000 (60થી ઓછા); 60,000 (60-80 વર્ષ); 80,000 (80થી વધુ).
- યોગ્યતા: વ્યક્તિઓ અથવા HUF જૂના નિયમ હેઠળ, તબીબી પ્રમાણપત્ર સાથે.
- મુખ્ય વાતો: સામાજિક કલ્યાણ અને આરોગ્ય સુરક્ષા માટે.

કલમ 80U: વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કપાત (Deduction for Persons with Disabilities)

- મહત્તમ મર્યાદા: 75,000 (40% વિકલાંગતા); 1.25 લાખ (80% અથવા વધુ).
- યોગ્યતા: વિકલાંગ વ્યક્તિઓ જૂના નિયમ હેઠળ, તબીબી પ્રમાણપત્ર સાથે.
- મુખ્ય વાતો: વિકલાંગોને સીધી રાહત.

અન્ય મુખ્ય કલમો અને 2025ના સુધારા

- 80CCA: નેશનલ સેવિંગ્સ સ્કીમમાં રોકાણ માટે 20,000 સુધી કપાત; 2025માં 29 ઓગસ્ટ 2024 પછીના ઉપાડ વ્યક્તિઓ માટે વેરા-મુક્ત.
- 80-IAC: સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટે 100% નફા પર કપાત; ઇન્કોર્પોરેશન તારીખ 1 એપ્રિલ 2020 સુધી વિસ્તારિત.
- 80LA: IFSC યુનિટ્સ માટે કેટલીક આવક પર કપાત; ઓપરેશન્સ શરૂઆત 31 માર્ચ 2020 સુધી વિસ્તારિત.
- 80M: ઇન્ટર-કોર્પોરેટ ડિવિડન્ડ પર કપાત પુનઃસ્થાપિત, ડબલ ટેક્સેશન ઘટાડવા માટે.
-

આ કપાતો કરદાતાઓને આર્થિક રાહત આપે છે અને સમાજીય હેતુઓને પ્રોત્સાહન આપે છે. નવા અધિનિયમ 2025માં મોટાભાગની જોગવાઈઓ જૂની છે, પરંતુ નવા નિયમમાં સ્લેબ્સમાં ફેરફાર અને રિબેટ 60,000 સુધી વધારી છે. વધુ વિગતો માટે આવકવેરા વિભાગની વેબસાઇટનો સંદર્ભ લો અને વ્યાવસાયિક સલાહ લો.

કર શું છે? (What is Tax?)

કર એ વ્યક્તિઓ અથવા સંસ્થાઓ દ્વારા સરકારને કરવામાં આવતી ફરજિયાત અને અપ્રત્યક્ષ ચુકવણી છે, જેના બદલામાં કોઈ સીધો વ્યક્તિગત લાભ મળતો નથી. આ ચુકવણી સરકારી કાર્યો, જાહેર સેવાઓ અને વિકાસ કાર્યોને ભંડોળ પૂરું પાડવા માટે વપરાય છે. ભારતમાં, કરને ભારતીય બંધારણ હેઠળ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા લાદવામાં આવે છે, અને તે આર્થિક સમાનતા, વિકાસ અને જાહેર કલ્યાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.

કરનું વર્ગીકરણ (Classification of Taxes)

કરનું વર્ગીકરણ વિવિધ આધારો પર કરી શકાય છે. ભારતમાં 2025માં લાગુ થયેલા નવા આવકવેરા અધિનિયમ સાથે, કર વ્યવસ્થા વધુ સરળ અને આધુનિક બની છે, પરંતુ વર્ગીકરણના મુખ્ય પ્રકારો નીચે મુજબ છે:

1. પ્રત્યક્ષ કર અને અપ્રત્યક્ષ કર (Direct and Indirect Taxes):

- પ્રત્યક્ષ કર: આ કર વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાની આવક અથવા સંપત્તિ પર સીધો લાદવામાં આવે છે અને તેને બીજા પર ટ્રાન્સફર કરી શકાતો નથી. ઉદાહરણ: આવકવેરો (Income Tax), કોર્પોરેટ વેરો (Corporate Tax), સંપત્તિ વેરો (Wealth Tax, જોકે 2015થી નાબૂદ).
- અપ્રત્યક્ષ કર: આ કર વસ્તુઓ અને સેવાઓ પર લાદવામાં આવે છે અને તેને ગ્રાહકો પર ટ્રાન્સફર કરી શકાય છે. ઉદાહરણ: વસ્તુ અને સેવા વેરો (GST), કસ્ટમ્સ ડ્યુટી (Customs Duty), એક્સાઇઝ ડ્યુટી (Excise Duty), સ્ટેમ્પ ડ્યુટી (Stamp Duty).

2. પ્રગતિશીલ, અનુપાતિક અને પ્રતિગામી કર (Progressive, Proportional and Regressive Taxes):

- પ્રગતિશીલ કર: આ કર આવક વધતા સાથે વધે છે, જેથી અમીર વ્યક્તિઓ વધુ કર ચૂકવે. ઉદાહરણ: ભારતમાં આવકવેરા સ્લેબ્સ (AY 2025-26 માટે: ₹3 લાખ સુધી શૂન્ય, ₹3-6 લાખ પર 5%, વગેરે).

- અનુપાતિક કર: આ કર આવકના નિશ્ચિત અનુપાતમાં લાદવામાં આવે છે, જેમ કે સમાન દર. ઉદાહરણ: કેટલાક દેશોમાં ફ્લેટ રેટ વેરો.
- પ્રતિગામી કર: આ કર ગરીબ વ્યક્તિઓ પર વધુ બોજ નાખે છે, કારણ કે તે આવકના અનુપાતમાં ઘટે છે. ઉદાહરણ: વેચાણ વેરો અથવા GST, જેમાં ગરીબ વ્યક્તિ તેમની આવકના વધુ અનુપાતમાં ચૂકવે છે.

3. અધિકારીય આધારે વર્ગીકરણ (Based on Levying Authority):

- કેન્દ્રીય કર: કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવે છે. ઉદાહરણ: આવકવેરો, કસ્ટમ્સ ડ્યુટી.
- રાજ્ય કર: રાજ્ય સરકારો દ્વારા લાદવામાં આવે છે. ઉદાહરણ: વેટ (પહેલાં), સ્ટેમ્પ ડ્યુટી, વ્યવસાય વેરો.
- સ્થાનિક કર: સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા લાદવામાં આવે છે. ઉદાહરણ: મિલકત વેરો, પાણી વેરો.

4. અન્ય વર્ગીકરણ:

- એડ વેલોરમ કર: વસ્તુના મૂલ્ય પર આધારિત (જેમ કે GST).
- સ્પેસિફિક કર: વસ્તુના જથ્થા પર આધારિત (જેમ કે એક્સાઇઝ પર પ્રતિ લિટર દર).

સારી કર વ્યવસ્થાના મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ (Main Characteristics of a Good Tax System)

સારી કર વ્યવસ્થા એ છે જે કાર્યક્ષમ, વાજબી, પારદર્શક અને પર્યાપ્ત આવક ઉત્પન્ન કરી શકે. આ લાક્ષણિકતાઓ એડમ સ્મિથના ચાર મુખ્ય કેનન્સ (Equity, Certainty, Convenience, Economy) પર આધારિત છે, જેમાં આધુનિક તત્વો જેમ કે સરળતા અને સ્થિતિસ્થાપકતા સમાવિષ્ટ છે. નીચે મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓની ચર્ચા છે:

1. સમાનતા અથવા વાજબીપણું (Equity or Fairness): કર વ્યવસ્થા વાજબી હોવી જોઈએ, જેમાં અમીર વ્યક્તિઓ વધુ કર ચૂકવે (પ્રગતિશીલતા) અને ગરીબો પર ઓછો બોજ પડે. આ આર્થિક અસમાનતા ઘટાડે છે અને સામાજિક ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપે છે. ઉદાહરણ: ભારતમાં આવકવેરા સ્લેબ્સ આને અનુસરે છે.
2. નિશ્ચિતતા (Certainty): કરદાતાઓને કરનો દર, ચુકવણીનો સમય અને રકમ અગાઉથી ખબર હોવી જોઈએ. આ અનિશ્ચિતતા અને ભ્રષ્ટાચાર ઘટાડે છે. ઉદાહરણ: ભારતમાં GST અને આવકવેરાના નિયમો સ્પષ્ટ છે.
3. સુવિધા (Convenience): કર ચુકવણી સરળ અને અનુકૂળ હોવી જોઈએ, જેમ કે ઓનલાઇન પોર્ટલ દ્વારા. આ કરદાતાઓનો સમય અને પ્રયત્ન બચાવે છે. ઉદાહરણ: ભારતમાં ઇ-ફાઇલિંગ અને નેટ બેંકિંગ.
4. અર્થવ્યવસ્થા (Economy): કર વસૂલવાનો ખર્ચ ઓછો હોવો જોઈએ, જેથી વસૂલાયેલી રકમનો મોટો ભાગ જાહેર કલ્યાણમાં વપરાય. આ કાર્યક્ષમ વહીવટી વ્યવસ્થા દ્વારા શક્ય છે.
5. ઉત્પાદકતા અને સ્થિતિસ્થાપકતા (Productivity and Elasticity): વ્યવસ્થા પર્યાપ્ત આવક ઉત્પન્ન કરે અને આર્થિક વૃદ્ધિ સાથે વધે (સ્થિતિસ્થાપક). ઉદાહરણ: GSTએ ભારતમાં કર આવક વધારી છે.
6. સરળતા (Simplicity): કર નિયમો સરળ અને સમજવામાં સરળ હોવા જોઈએ, જેથી કરદાતાઓને વિવાદો ન પડે. ભારતમાં નવા આવકવેરા અધિનિયમ 2025એ આને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે.
7. પારદર્શિતા અને વિવિધતા (Transparency and Diversity): વ્યવસ્થા પારદર્શક હોવી જોઈએ અને વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી આવક મેળવે, જેથી એક સ્ત્રોત પર આધાર ન રહે. આ વ્યવસ્થાને મજબૂત બનાવે છે.

આ લાક્ષણિકતાઓ સુનિશ્ચિત કરે છે કે કર વ્યવસ્થા આર્થિક વિકાસને સમર્થન આપે અને કરદાતાઓમાં વિશ્વાસ વધારે. ભારતમાં GST અને નવા આવકવેરા અધિનિયમ જેવા સુધારાઓ આને અનુરૂપ છે.

એકલ (સિંગલ) અને બહુવિધ (મલ્ટીપલ) કરવેરા વચ્ચેનો તફાવત (Difference between Single and Multiple Taxation)

એકલ કરવેરા (Single Taxation) અને બહુવિધ કરવેરા (Multiple Taxation) વચ્ચેનો તફાવત કરની રચના, લાગુ પડવાની રીત અને આર્થિક અસરોના આધારે સમજી શકાય છે. આ બંને પ્રકારની કરવેરા વ્યવસ્થાઓ આવક, વ્યવહાર અથવા સંપત્તિ પર કેવી રીતે કર લાદવામાં આવે છે તેના આધારે અલગ પડે છે. નીચે આ તફાવતોની વિગતવાર ચર્ચા છે, જે ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્ય (2025માં લાગુ નવા આવકવેરા અધિનિયમના સંદર્ભમાં) ને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

1. વ્યાખ્યા (Definition):

- **એકલ કરવેરા (Single Taxation):** એકલ કરવેરા એટલે કે આવક, વ્યવહાર અથવા સંપત્તિ પર ફક્ત એક જ વખત કર લાદવામાં આવે છે, અને તેને બીજી કોઈ સ્તરે અથવા સ્ત્રોતે ફરીથી કર લાગુ ન થાય. આ વ્યવસ્થા ડબલ ટેક્સેશન ટાળવા માટે રચાયેલી હોય છે અને સામાન્ય રીતે સરળ અને પારદર્શક હોય છે.
 - ઉદાહરણ: ભારતમાં આવકવેરા (Income Tax) એકલ કરવેરાનું ઉદાહરણ હોઈ શકે, જ્યાં વ્યક્તિની આવક પર એક જ વખત વેરો લાગે છે, અને તેના પર વધારાનો કર લાદવામાં નથી આવતો, સિવાય કે તે આવક બીજા સ્ત્રોત (જેમ કે ડિવિડન્ડ)માંથી મળે અને નવા નિયમો લાગુ થાય.
- **બહુવિધ કરવેરા (Multiple Taxation):** બહુવિધ કરવેરા એટલે કે એક જ આવક, વ્યવહાર અથવા સંપત્તિ પર એકથી વધુ વખત અથવા વિવિધ સ્તરો પર કર લાદવામાં આવે છે. આ સામાન્ય રીતે અપ્રત્યક્ષ કરવેરા (Indirect Taxes) અથવા બહુ-સ્તરીય વેરા વ્યવસ્થામાં જોવા મળે છે, જેમાં એક જ વસ્તુ અથવા સેવા પર વારંવાર કર લાગે છે.
 - ઉદાહરણ: GST (વસ્તુ અને સેવા વેરો) પહેલાંની વેરા વ્યવસ્થામાં, એક જ ઉત્પાદન પર એક્સાઇઝ ડ્યુટી, વેટ (VAT), અને સર્વિસ ટેક્સ જેવા બહુવિધ કર લાગતા હતા, જેનાથી 'કેસ્કેડિંગ ઇફેક્ટ' (Cascading Effect) થતી હતી.

2. સ્વરૂપ અને લાગુ પડવાની રીત (Nature and Application):

- **એકલ કરવેરા:**
 - આવક અથવા વ્યવહારના એક જ સ્તરે કર લાગે છે, જેમ કે વ્યક્તિની આવક પર એક જ વખત વેરો લેવામાં આવે છે.
 - આ પ્રકારની વ્યવસ્થા ડબલ ટેક્સેશન ટાળવા માટે ડબલ ટેક્સેશન એવોઇડન્સ એગ્રીમેન્ટ (DTAA) જેવા કરારો દ્વારા સમર્થિત હોય છે, જે ખાસ કરીને આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારોમાં ઉપયોગી છે.
 - ઉદાહરણ: ભારતમાં નવા આવકવેરા અધિનિયમ (2025) હેઠળ, આવક પર એક જ વખત વેરો લેવામાં આવે છે, અને કલમ 80M જેવી જોગવાઈઓ ડિવિડન્ડ પર ડબલ ટેક્સેશન ઘટાડે છે.
- **બહુવિધ કરવેરા:**
 - એક જ વ્યવહાર અથવા આવક વિવિધ સ્તરે અથવા વિવિધ સ્વરૂપે કરપાત્ર બને છે, જેનાથી કરદાતા પર બોજ વધે છે.
 - આ પ્રકારની વ્યવસ્થા અપ્રત્યક્ષ કરોમાં વધુ જોવા મળે છે, જ્યાં ઉત્પાદનથી લઈને ગ્રાહક સુધીના વિવિધ તબક્કે કર લાગે છે.
 - ઉદાહરણ: GST પહેલાં, એક ઉત્પાદન પર ઉત્પાદન સ્તરે એક્સાઇઝ ડ્યુટી, વેચાણ સ્તરે VAT, અને વિતરણ સ્તરે અન્ય કર લાગતા હતા.

3. આર્થિક અસરો (Economic Impact):

- એકલ કરવેરા:

- આર્થિક બોજ ઓછો રહે છે, કારણ કે એક જ આવક અથવા વ્યવહાર પર વારંવાર કર નથી લાગતો.
- આ વ્યવસ્થા વ્યવસાયો અને વ્યક્તિઓ માટે નાણાકીય આયોજન સરળ બનાવે છે અને કર પાલનની જટિલતા ઘટાડે છે.
- ઉદાહરણ: ભારતમાં GSTની રજૂઆતે બહુવિધ કરોને બદલે એકલ કર વ્યવસ્થા લાવી, જેનાથી વેરા કેસ્કેડિંગ ઘટ્યું.

- બહુવિધ કરવેરા:

- આ વ્યવસ્થા વસ્તુઓ અને સેવાઓની કિંમત વધારે છે, કારણ કે દરેક સ્તરે કર ઉમેરાય છે, જે ગ્રાહકો પર ટ્રાન્સફર થાય છે.
- આ આર્થિક કાર્યક્ષમતા ઘટાડે છે અને વ્યવસાયો માટે ખર્ચ વધારે છે.
- ઉદાહરણ: GST પહેલાં, એક ઉત્પાદન પર એક્સાઇઝ, VAT અને સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ લાગતા હતા, જેનાથી ઉત્પાદનની અંતિમ કિંમત વધતી હતી.

4. વહીવટી જટિલતા (Administrative Complexity):

- એકલ કરવેરા:

- વહીવટી રીતે સરળ હોય છે, કારણ કે એક જ કર લેવામાં આવે છે અને રેકૉર્ડ રાખવું સરળ હોય છે.
- ઉદાહરણ: આવકવેરો એક જ વખત લેવામાં આવે છે, અને TDS (સ્રોત પર કપાત) દ્વારા તેનું પાલન સરળ બને છે.

- બહુવિધ કરવેરા:

- વહીવટી રીતે જટિલ હોય છે, કારણ કે વિવિધ સ્તરે અને વિવિધ દરો પર કર લેવામાં આવે છે, જેના માટે બહુવિધ રેકૉર્ડ અને પાલનની જરૂર પડે છે.
- ઉદાહરણ: GST પહેલાં, વેપારીઓએ એક્સાઇઝ, VAT અને અન્ય કરો માટે અલગ-અલગ રિટર્ન ફાઇલ કરવા પડતા હતા.

5. ભારતમાં ઉદાહરણો અને સંદર્ભ (Examples and Context in India):

- એકલ કરવેરા:

- આવકવેરો: વ્યક્તિની કુલ આવક પર એક જ વખત વેરો લેવામાં આવે છે, અને TDS, અગાઉથી વેરો (Advance Tax) અથવા સ્વ-મૂલ્યાંકન વેરો દ્વારા તેનું સંચાલન થાય છે. નવા આવકવેરા અધિનિયમ (2025) હેઠળ, આવકવેરા સ્લેબ્સને સરળ બનાવવામાં આવ્યા છે, જે એકલ કરવેરાને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવે છે.
- GST: GSTની રજૂઆતે બહુવિધ અપ્રત્યક્ષ કરો (જેમ કે VAT, એક્સાઇઝ, સર્વિસ ટેક્સ)ને એક જ કરમાં એકીકૃત કરી દીધા, જે એકલ કરવેરાનું ઉદાહરણ છે. ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ (ITC) દ્વારા બહુવિધ કરની સમસ્યા ઘટાડવામાં આવી.

- બહુવિધ કરવેરા:

- GST પહેલાંની વ્યવસ્થા: ઉત્પાદન પર એક્સાઇઝ ડ્યુટી, વેચાણ પર VAT, અને વિવિધ રાજ્યોમાં એન્ટ્રી ટેક્સ જેવા કરો લાગતા, જે એક જ ઉત્પાદન પર બહુવિધ સ્તરે કર લાદતા હતા.
- આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારો: જો DTAA ન હોય, તો એક જ આવક (જેમ કે ડિવિડન્ડ) બે દેશોમાં કરપાત્ર બની શકે છે, જે બહુવિધ કરવેરાનું ઉદાહરણ છે.

6. કરદાતાઓ પર અસર (Impact on Taxpayers):

- એકલ કરવેરા: કરદાતાઓ માટે ઓછું બોજ ઊભું કરે છે અને કર પાલન સરળ બનાવે છે. આ વ્યવસ્થા આર્થિક કાર્યક્ષમતા અને વ્યવસાયની સરળતાને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- બહુવિધ કરવેરા: કરદાતાઓ પર નાણાકીય બોજ વધે છે અને જટિલ વેરા ગણતરીઓને કારણે વહીવટી ખર્ચ વધે છે. આ આર્થિક વૃદ્ધિ પર નકારાત્મક અસર કરી શકે છે.

ભારતમાં 2025નો સંદર્ભ (Context in India - 2025):

ભારતે GST અને નવા આવકવેરા અધિનિયમ (2025) દ્વારા એકલ કરવેરા વ્યવસ્થા તરફ આગળ વધવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. GSTએ બહુવિધ અપ્રત્યક્ષ કરોને એકીકૃત કરીને કેસ્કેડિંગ ઇફેક્ટ ઘટાડી છે, જ્યારે આવકવેરા અધિનિયમે સરળ સ્લેબ્સ અને કલમ 80M જેવી જોગવાઈઓ દ્વારા ડબલ ટેક્સેશન ઘટાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે નિષ્કર્ષ

(Conclusion):

એકલ કરવેરા વ્યવસ્થા સરળ, પારદર્શક અને આર્થિક રીતે કાર્યક્ષમ હોય છે, જ્યારે બહુવિધ કરવેરા જટિલતા અને ખર્ચ વધારે છે. ભારતમાં GST અને નવા આવકવેરા અધિનિયમે એકલ કરવેરા તરફ આગળ વધવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, જે કરદાતાઓ અને વ્યવસાયો માટે ફાયદાકારક છે.

આવકવેરા અધિનિયમ 1961 હેઠળ નિયુક્ત કરાયેલા આવકવેરા અધિકારીઓ (Income Tax Authorities Appointed under the Income Tax Act, 1961)

ભારતીય આવકવેરા અધિનિયમ, 1961ની કલમ 116 હેઠળ આવકવેરા અધિકારીઓની નિયુક્તિ કરવામાં આવે છે. આ અધિકારીઓ વેરા વહીવટ, આકારણી, વસૂલાત અને અપીલના કાર્યો કરે છે. 2025માં ફાઇનાન્સ અધિનિયમ દ્વારા આ અધિનિયમમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ અધિકારીઓની મુખ્ય રચના સમાન છે. કેટલાક પદનામોમાં સૂક્ષ્મ ફેરફારો થયા છે, જેમ કે વધુ કાર્યક્ષમ વહીવટ માટે વિશેષીકરણ. નીચે અધિકારીઓની યાદી અને તેમની સત્તાઓની ચર્ચા છે.

આવકવેરા અધિકારીઓની યાદી (List of Income Tax Authorities)

કલમ 116 હેઠળ નીચેના અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે:

- કેન્દ્રીય પ્રત્યક્ષ વેરા બોર્ડ (Central Board of Direct Taxes - CBDT)
- પ્રિન્સિપલ ચીફ કમિશનર અને ચીફ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (Principal Chief Commissioner and Chief Commissioner of Income Tax)
- પ્રિન્સિપલ કમિશનર અને કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (Principal Commissioner and Commissioner of Income Tax)
- એડિશનલ કમિશનર અને જોઇન્ટ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (Additional Commissioner and Joint Commissioner of Income Tax)
- ડેપ્યુટી કમિશનર અને એસિસ્ટન્ટ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (Deputy Commissioner and Assistant Commissioner of Income Tax)
- ઇન્કમ ટેક્સ ઓફિસર્સ (Income Tax Officers - ITOs)
- ટેક્સ રિકવરી ઓફિસર્સ (Tax Recovery Officers - TROs)

8. ઇન્સ્પેક્ટર્સ ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ (Inspectors of Income Tax)

અધિકારીઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી વિવિધ સત્તાઓ (Various Powers Exercised by the Authorities)

આ અધિકારીઓને અધિનિયમની વિવિધ કલમો હેઠળ સત્તાઓ આપવામાં આવી છે, જેમાં વહીવટી, આકારણી, તપાસ, વસૂલાત અને અપીલનો સમાવેશ થાય છે. નીચે અધિકારીઓ વાર તેમની મુખ્ય સત્તાઓની ચર્ચા છે.

1. કેન્દ્રીય પ્રત્યક્ષ વેરા બોર્ડ (CBDT):

- નીતિ ઘડતર અને વહીવટી સત્તાઓ: કલમ 119 હેઠળ વહીવટ માટે આદેશો અને સર્ક્યુલર્સ જારી કરી શકે છે. આ અધિકારીઓને માર્ગદર્શન આપે છે અને વેરા વહીવટને એકરૂપ બનાવે છે.
- નિયમ ઘડતર: કલમ 295 હેઠળ નિયમો બનાવી શકે છે, જેમ કે આકારણી પ્રક્રિયા અને તપાસના નિયમો.
- નિરીક્ષણ અને સમન્વય: તમામ અધિકારીઓનું નિરીક્ષણ કરે છે અને સરકાર સાથે વેરા નીતિ પર સમન્વય કરે છે.
- સમન્વય અને સલાહ: વેરા બાબતોમાં કેન્દ્ર સરકારને સલાહ આપે છે અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેરા કરારોમાં ભાગ લે છે.

2. પ્રિન્સિપલ ચીફ કમિશનર/ચીફ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ:

- અધિકારક્ષેત્ર વિતરણ: કલમ 120 હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરી શકે છે અને અન્ય અધિકારીઓને કાર્ય સોંપી શકે છે.
- નિરીક્ષણ: આકારણી અને વહીવટનું નિરીક્ષણ કરે છે અને એકરૂપતા સુનિશ્ચિત કરે છે.
- સુધારણા સત્તાઓ: કલમ 263 (રેવન્યુને નુકસાનકારક આદેશો માટે) અને 264 (કરદાતાને નુકસાનકારક આદેશો માટે) હેઠળ આદેશો સુધારી શકે છે.
- મંજૂરી સત્તાઓ: કલમ 147 હેઠળ પુનઃઆકારણી માટે મંજૂરી આપે છે.

3. પ્રિન્સિપલ કમિશનર/કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ:

- આકારણી સમીક્ષા: કલમ 263 અને 264 હેઠળ આકારણી આદેશો સુધારી શકે છે.
- વહીવટી કાર્યો: અધિકારીઓને કાર્ય સોંપે છે અને અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરે છે.
- મંજૂરી: કલમ 148 હેઠળ પુનઃઆકારણી માટે નોટિસ જારી કરવા મંજૂરી આપે છે.
- અપીલ અને સમન્વય: અપીલોમાં ભાગ લે છે અને વેરા વસૂલાતનું નિરીક્ષણ કરે છે.

4. એડિશનલ કમિશનર/જોઇન્ટ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ:

- સમાન અધિકારક્ષેત્ર: આકારણી અધિકારી તરીકે કાર્ય કરી શકે છે અને આકારણી, દંડ અને તપાસમાં મંજૂરી આપે છે.
- નિરીક્ષણ: ડેપ્યુટી અને એસિસ્ટન્ટ કમિશનર્સની આકારણીનું નિરીક્ષણ કરે છે.

5. ડેપ્યુટી કમિશનર/એસિસ્ટન્ટ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ:

- આકારણી અધિકારી: કલમ 143 (સ્કુટિની) અને 144 (બેસ્ટ જજમેન્ટ) હેઠળ આકારણી કરે છે.
- તપાસ અને જપ્તી: કલમ 132 હેઠળ તપાસ અને જપ્તી કરી શકે છે.
- દંડ વસૂલાત: અધ્યાય XXI હેઠળ દંડ લગાવે છે.
- માહિતી મેળવવી: માહિતી અને દસ્તાવેજો મેળવી શકે છે.

6. ઇન્કમ ટેક્સ ઓફિસર્સ (ITOs):

- પ્રાથમિક આકારણી: રિટર્ન્સ તપાસે છે અને વેરા જવાબદારી નક્કી કરે છે.
- માહિતી મેળવવી: કલમ 133 હેઠળ માહિતી મેળવી શકે છે.
- સર્વે સત્તાઓ: કલમ 133A હેઠળ વ્યવસાય સ્થળોનું સર્વે કરી શકે છે.
- દંડ પ્રક્રિયા: અધ્યાય XXI હેઠળ દંડ પ્રક્રિયા શરૂ કરે છે.

7. ટેક્સ રિકવરી ઓફિસર્સ (TROs):

- વસૂલાત પ્રક્રિયા: અનુસૂચિ II હેઠળ વેરા વસૂલાત કરે છે.
- મિલકત જપ્તી અને વેચાણ: કલમ 222 હેઠળ મિલકત જપ્ત અને વેચી શકે છે.
- વસૂલાત પ્રમાણપત્ર: ડિફેલ્ટર્સ વિરુદ્ધ પ્રક્રિયા શરૂ કરે છે.

8. ઇન્સ્પેક્ટર્સ ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ:

- મદદકર્તા ભૂમિકા: તપાસ, સર્વે અને આકારણીમાં મદદ કરે છે.
- માહિતી સંગ્રહ: નાણાકીય માહિતી એકત્રિત કરે છે અને પ્રાથમિક તપાસ કરે છે.
- તપાસ કાર્યો: સંપત્તિ અને ખર્ચની તપાસ કરે છે.

અધિકારીઓની સામાન્ય સત્તાઓ (Common Powers)

- માહિતી મેળવવી (કલમ 133): કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી ખાતા પુસ્તકો અને નિવેદનો મેળવી શકે છે.
- સર્વે સત્તાઓ (કલમ 133A): વ્યવસાય સ્થળોનું તપાસ કરી વેરા ચોરી શોધી શકે છે.
- તપાસ અને જપ્તી (કલમ 132): અઘોષિત સંપત્તિ જપ્ત કરી શકે છે.
- દસ્તાવેજ જપ્તી (કલમ 131): સિવિલ કોર્ટ જેવી સત્તાઓ, જેમ કે સાક્ષીઓને બોલાવવી.
- પુસ્તકો મેળવવી (કલમ 132A): અન્ય એજન્સીઓથી જપ્ત પુસ્તકો મેળવી શકે છે.
- દંડ અને કાર્યવાહી: કલમ 270A હેઠળ દંડ અને અધ્યાય XXII હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકે છે.

આ સત્તાઓ વેરા પાલન સુનિશ્ચિત કરે છે અને કરદાતાઓને ન્યાયી વ્યવહાર આપે છે. ઘણા અધિકારીઓ ક્વાસી-જ્યુડિશિયલ કાર્યો કરે છે, જેમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

PALANPUR